

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM U KOSTELA SV. MARTINA V CHRASTI-CHRAŠICÍCH (OKR. CHRUDIM)

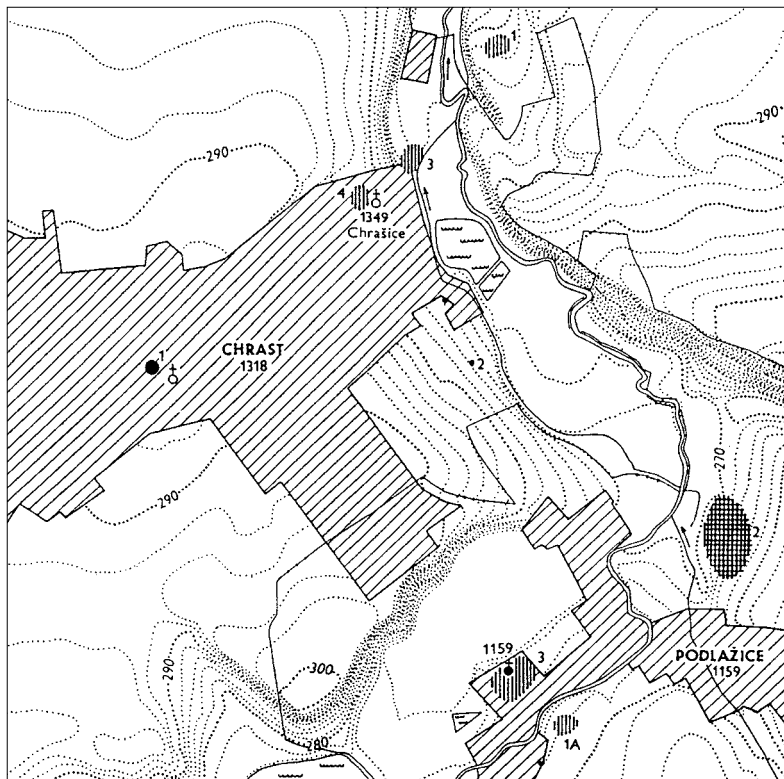
Jan FROLÍK

Východočeské městečko Chrast je známé především jako bývalé centrum majetkové domény zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích. Na severním okraji, v místní části Chrašice, stojí na terénním výběžku nad potokem Žejbro barokní kostel sv. Martina (obr. 1, obr. 22). Pozornost přitahuje především svým neobvyklým půdorysem ve tvaru biskupské mitry a také tím, že je dílem známého architekta Jana Blažeje Santiniho z roku 1721.¹⁾ Stavebníkem byl královéhradecký biskup Adam Vratislav z Mitrovic. Novostavba nahradila starší kostel, který se poprvé zmiňuje jako filiální v roce 1349 (Chrasticz). Podoba staršího kostela zůstávala neznámá stejně jako jeho skutečné počátky.²⁾

V rámci programu studia počátků církevních staveb na Chrudimsku byly jako součást projektové přípravy rekonstrukce kostela (st. p. č. 333) vyhloubeny na hřbitově (č. parc. 890/2) po obvodu stavby celkem tři sondy (S1 až S3), a to v červnu 2006. Následovala druhá etapa prací, kdy byly v souvislosti s chystaným odvodněním a výkopem pro hromosvod položeny sondy po obvodu presbytáře (S4 až S8 – obr. 2). Sledovány a dokumentovány byly také dva úseky výkopu pro hromosvod (nebyly označeny jako sondy). Tato část výzkumu se odehrála v říjnu 2006. Archeologický výzkum prováděl Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. (J. Frolík) ve spolupráci s Regionálním muzeem v Chrudimi (J. Musil) a firmami PERES, Osina Archeo a GEO.CZ.

1) Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 1 /A/J/,* Praha 1977, s. 534; Jan SEDLÁK, *Jan Blažej Santini, Setkání baroku s gotikou,* Praha 1987, s. 166.

2) Karel CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Chrudimském,* XI, Praha 1900, s. 27.

Obr. 1: Sídlištní komplex Podlažice-Chrašice. Svislým nebo vodorovným šrafováním vyznačena raně středověká sídliště. U osad připojen letopočet s první zmínkou. Podle J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudimsko*.

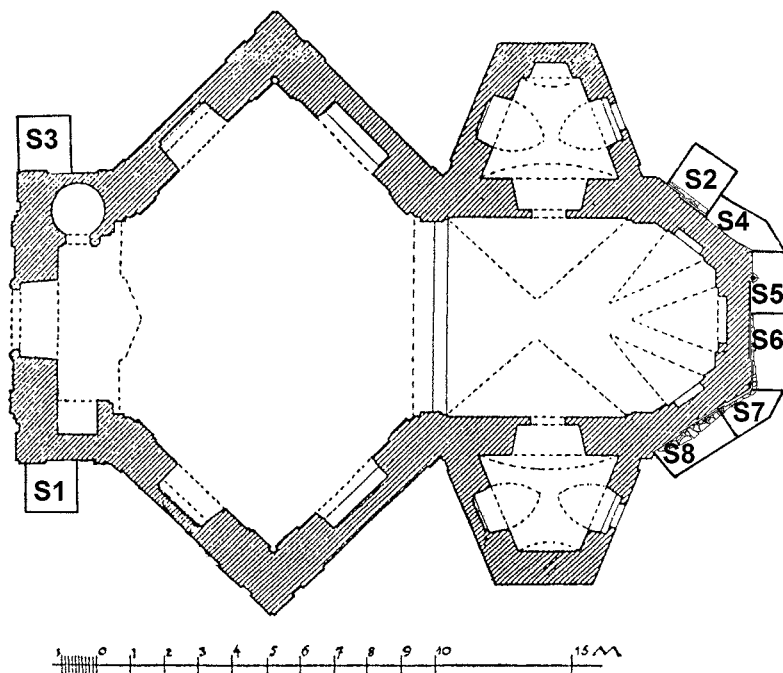
Popis nálezné situace

Popis nálezné situace lze rozdělit na dvě nebo tři části. Samostatné výseky terénní situace představují sondy 1 a 3 u západní strany kostela. Sondy 2 a 4 až 8 tvoří propojený celek a mohou být popsány společně. Přestože spolu sondy 1 a 3 a zbývající sondy nesousedí, je možné terénní situaci propojit do jednoho diagramu zobrazujícího vývoj terénní situace v nejbližším okolí kostela sv. Martina (obr. 3A, 3B).

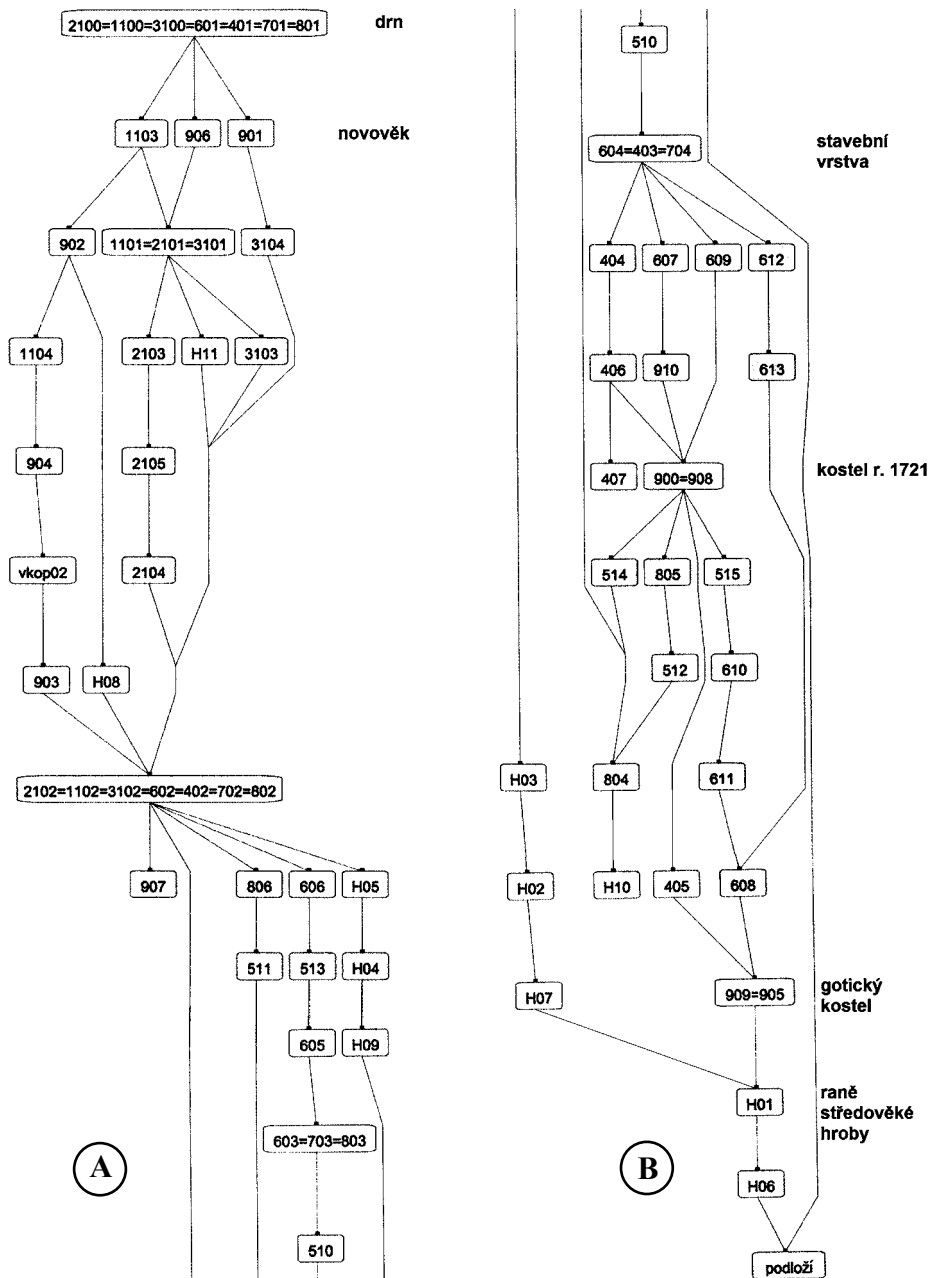
Nálezná situace v sondě 1

Sonda 1 byla vyměřena u jižní strany v blízkosti jihozápadního nároží kostela (obr. 2). Její rozměry byly $1,5 \times 1,5$ m. Podložím v sondě je spraš, zjištěná v hloubce až 1,7 m od současného povrchu (276,86 m n. m.). Nelze

jednoznačně určit, zda se jedná o původní úroveň nebo o úroveň druhotně sníženou pohřbíváním (obr. 5). Pravděpodobnější je druhá možnost. Další stratigrafickou jednotku představuje v této sondě základové zdivo (barokní) fáze kostela (zdivo 900). Základové zdivo bylo založeno z úrovně 1,7 m od současného povrchu a je vysoké 1,6 m. Od nadzemního zdiva je odděleno asi 0,1 m širokým ústupkem. Jako další vznikla až 1,4 m silná hlinitá vrstva s příměsí kamenů a zejména lidských kostí (uloženina 1102), vzniklá opakovaným hloubením a narušováním hrobů na místě („hřbitovní vrstva“). V rámci hřbitovní vrstvy byla prozkoumána pouze část jediného hrobu u západní stěny sondy (hrob H08 – obr. 4). Do sondy zasahovala pouze dolní část dolních končetin. Větší část plochy sondy byla následně vyplněna zdívky tří hrobek. Nejstarší z nich, zaujímající přes polovinu plochy sondy (zdivo 903), byla vyzděna z cihel a uzavřena cihlovou klenbou. Tato hrobka byla v jihovýchodním rohu sondy porušena mladší hrobkou (zdivo 904, výplň vkopu 1104), zasahující do sondy pouze rohem. Také tato hrobka

Obr. 2: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Půdorys kostela s polohou jednotlivých sond. Sestavil J. Frolík s využitím podkladu podle K. CHYTIL, *Soupis*.

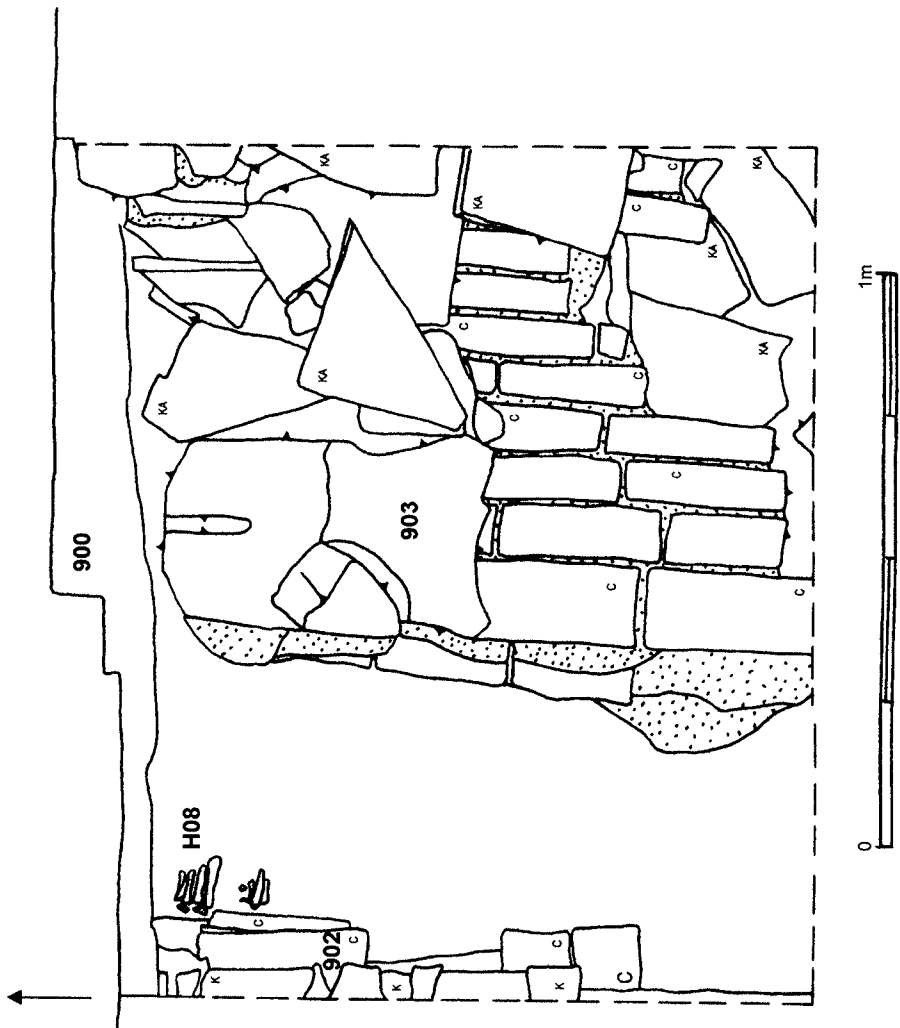

Obr. 3: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Harrisův diagram vývoje terénní situace zjištěné výzkumem. V programu ArchEd.1.4 sestavil J. Frolík.

byla vyzděna z cihel. Jako nejmladší se jeví zdivo vyzděné z opukových kamenů (zdivo 902), které bylo přiloženo ke zdi kostela a na klenbu hrobky 903. Ve zdivu byl druhotně použit také rozměrný gotický architektonický článek (obr. 23). Následují dvě hlinité vrstvy s příměsí malty (1103) nebo malty a cihel (1101). Stratigrafii uzavírá vrstva drnu (1100, úroveň 278,55 m n. m.).

Nálezová situace v sondě 3

Nálezová situace v sondě 3 je obdobná situaci v sondě 1. Sonda byla vyměřena u severní strany kostela v blízkosti severozápadního nároží (obr. 2). Její rozměry činily $1,5 \times 1,5$ m. Také v této sondě bylo dosaženo podloží (spraš) s nejvýše dochovanou úrovní 276,9 m n. m. (obr. 8). Tento výběžek ukazuje, že úroveň podloží byla téměř v celé ploše sondy druhotně snížena (minimálně o 0,4 m). Do podloží byly zahlobeny a zčásti prozkoumány tři hroby. Stratigraficky nejstarší byl hrob H09, z něhož byla odkryta část hrobové jámy o dochovaných rozměrech $1,17 \times 0,5$ m (obr. 7). Z kostry byla odhalena její spodní polovina, ukazující, že nebožtík byl pohřben v obvyklé poloze orientací V–Z s hlavou k západu. Nohy byly natažené a ruce složeny do klína. Hrob H09 byl v úplnosti překryt hrobem H05 (obr. 6). Pohřbený byl uložen v natažené poloze hlavou k západu a s nataženými nohama. Levá ruka byla natažená, pravá mírně pokrčená a směřující do pánve. Hrob byl odkryt téměř celý. Hrobová jáma se jevila jako mělká prohlubeň s rozměry i tvarem odpovídajícími staršímu hrobu H09. Hrobová jáma však pokračovala východním směrem, neúplné rozměry činily $1,5 \times 0,45$ m. Na jižní straně hrobu H05 se nacházel hrob H04, v němž byla odhalena téměř úplná kostra (spodní část dolních končetin se nacházela mimo sondu). Nebožtík byl pohřben v natažené poloze na zádech a s hlavou k západu. Pravá ruka byla natažena podél těla, levá se nedochovala a byla zjevně odstraněna při hloubení hrobu H05, který je tudíž stratigraficky mladší. Hrobová jáma tohoto hrobu se nerýsovala a ani nebyla zahlobena do podloží. Všechny tři hroby byly překryty „hřbitovní vrstvou“ (3102) o mocnosti až 1,4 m obdobného charakteru jako v sondě 1. Ze stratigrafické situace vyplývá, že vrstva 3102 byla zčásti starší než popsané hroby a zčásti zřejmě vznikla v době jejich uložení, eventuálně i později. Její rozčlenění na menší stratigrafické jednotky nedovoluje nečitelnost eventuálních rozhraní, jak nejlépe ukazují nerozlišitelné stěny hrobových jam. Do vrstvy 3102 bylo zahlobeno zdivo barokní fáze kostela (zdivo 900). Výška základového zdiva činila až 1,35 m se základovou spárou v úrovni 276,2 m n. m. Zdivo bylo zděno zčásti nepravidelně, tj. místy s ústupkem ve spodní části. Vkop

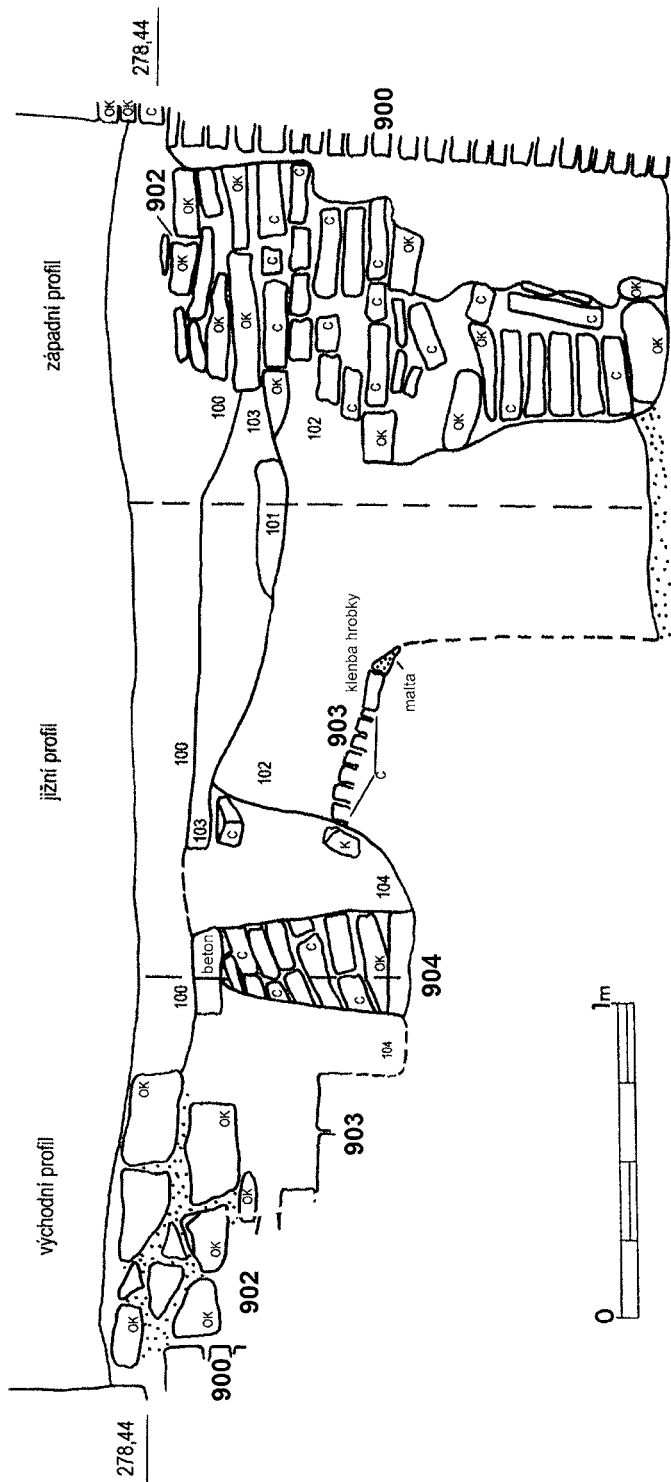
Obr. 4: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 1. Situace po dokončení s hrobem H08.
Kresba J. Dostál, digitalizace J. Vepřeková.

pro základové zdivo byl vyplněn hlinitou vrstvou s příměsí kamenů (3103). Výplň vkopu se uložila i na základovém ústupku o šíři až 0,25 m a překryla spodní část zdiva nadzemního. Svědectvím o stavební činnosti je až 0,2 m silná hlinitá uloženina 3101 s příměsí kamenů, malty a cihel. Na východní straně se opírá o nadzemní zdivo kostela. Dokladem pohřbívání po postavení barokního kostela je nároží cihlové hrobky (zdivo 901), odhalené v západní stěně sondy. Stratigrafii uzavřela vrstva drnu (3100) na úrovni 278,1 m n. m.

Nálezová situace v sondách 2, 4 až 8

Sonda 2 byla vyměřena u severovýchodní strany trojbokého barokního presbytáře v sousedství severní sakristie. Jeho rozměry činily 1,5 × 1,5 m. Sonda byla vyhloubena v první etapě prací a jako jediná u presbytáře až do úrovně podloží. V druhé etapě na ní navázal pás sond podél všech tří stran presbytáře (sondy 4 až 8, obr. 2). Sondy byly 1 m široké a dlouhé 1,5 m (sondy 4 a 7), 2 m (sondy 5 a 8) nebo 2,2 m (sonda 6) podle tvaru presbytáře. Hloubka sond činila maximálně 0,9 m, tj. hloubku výkopu pro hromosvod (úroveň 277,3 až 277,6 m n. m.). Níže byla prohloubena pouze lokálně.

Sprašové podloží v sondě 2 bylo zjištěno v úrovni 276,55 až 277,0 m n. m., přičemž ani u vyšší hodnoty nelze s jistotou říci, že není druhotně snížena v důsledku hloubení hrobových jam (obr. 11). Jako stratigraficky nejstarší se jeví část kostry (hrob H06), z níž se dochovala pravá část hrudníku a část kostí pravé horní končetiny (obr. 9). Zemřelý byl pohřben v obvyklé poloze na zádech hlavou k západu. O poloze rukou a nohou nelze uvést nic bližšího. Hrob H06 byl porušen mladším hrobem H01, z něhož byla dokumentována levá dolní končetina, část pánve a přemístěné kosti levé horní končetiny (obr. 9). Dochovaná část kostry ukazuje, že zemřelý byl pohřben v obvyklé poloze na zádech s (nedochovanou) hlavou k západu. Ani u jednoho z hrobů nebyly zjištěny pozůstatky hrobové jámy. Oba hroby byly porušeny na jižní (jihovýchodní) straně mladším zdivem (zdivo 905, viz níže). Na severní (severozápadní) straně byl hrob H06 (a s jistotou pravděpodobností také hrob H01) narušen hloubením dalších hrobů. Mezi nimi byl nejstarší hrob H07 (obr. 10), z něhož se dochovala horní část kostry (bez lebky), dolní část byla odstraněna. Hrob byl zahlouben do hrobové jámy, z níž byla zřetelná jižní a část západní stěny. Do podloží se jáma zahlubovala asi 0,4 m. Zemřelý byl pohřben v natažené poloze na zádech, dochovaná pravá ruka směřovala do klína. Hrob H07 byl překryt (a porušen) hrobem H02 (obr. 9), z něhož byla v sondě prozkoumána horní polovina kostry. Nebožtík byl pohřben na zádech hlavou k západu. Lebka

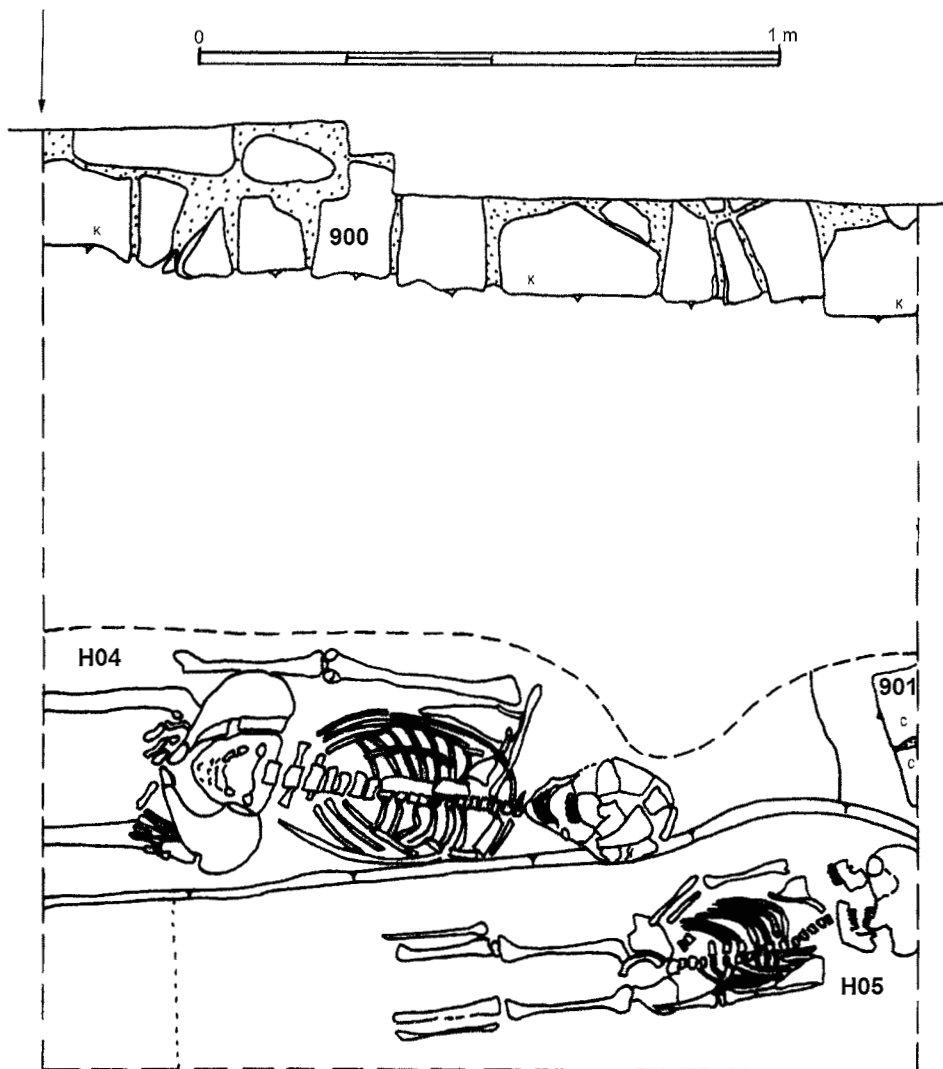

Obr. 5: Chrást-Chrástice, kostel sv. Martina. Sonda 1. Řezy, podloží zvýrazněno tečkovaním.
Kresba J. Musil, digitalizace J. Vepřeková.

byla posunuta jižním směrem. Ruce byly překříženy na břiše. Jižní hrana hrobové jámy byla totožná s hrobem H07. Nejmladším hrobem (H03) byl shluk drobných dětských kostí, ležící nad dochovanou částí pánve a rukou kostry z hrobu H02 (obr. 9). Dětské kosti byly dokumentovány asi 0,1 m nad kosterními ostatky hrobu H02 a asi 0,2 m pod horní úroveň hrobové jámy hrobu H02. Všechny hroby byly překryty až 1,45 m silnou „hřbitovní vrstvou“ (uloženina 4102).

Již bylo zmíněno, že hroby H01 a H06 byly porušeny zdí 905, která probíhala sondou ve směru východ–západ. Jednalo se o lomové zdivo zděné z opuky na maltu o neúplné šíři 1,05 m a dochované výši 0,7 m. Líc se dochoval na severní straně, na straně jižní byl v celé délce rozrušen. Stalo se tak při zakládání zdiva presbytáře barokního kostela, pro které byl vyhlouben výkop. Zeď kostela (zdivo 900) byla založena až na podloží (spraš). Základové zdivo o výši 1,1 až 1,6 m bylo od nadzemního odděleno 0,15 m širokým ústupkem. Vkop pro zeď byl následně vyplněn uloženinami 2103 až 2105, které dosáhly stejné úrovně jako povrch (starší) hřbitovní vrstvy (2102). Následovalo uložení vrstvy maltoviny s příměsí větších fragmentů malty, kamenů a zlomků cihel (2101), bezpochyby stavební vrstvy barokního kostela. Její mocnost dosahovala až 0,5 m a překryla i spodní část nadzemního zdiva kostela. Na západní straně vyplňoval i vkop pro základovou zeď. Stratigrafii uzavřela vrstva drnu (2100) o mocnosti až 0,3 m v úrovni 278,45 m n. m. Do drnu se ještě zahlubovala recentní drenáž z cihel (zdivo 906). Situace v sondě 2 představuje výsek terénů vně staršího kostela, situace v jejím interiéru byla v těchto místech zničena při stavbě mladšího (barokního) kostela.

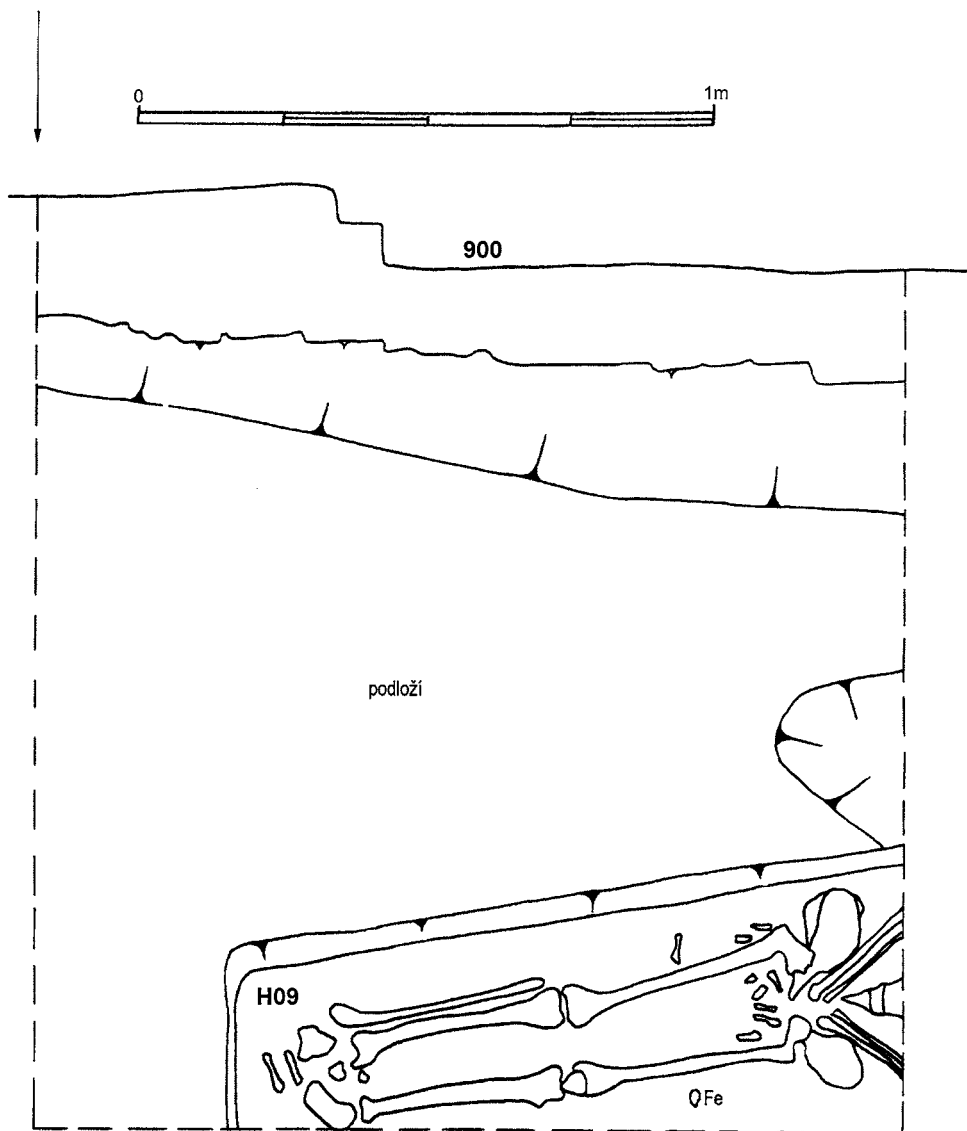
Obdobná terénní situace je také na jižní straně presbytáře v sondách 7 a 8 (obr. 12, obr. 18). Zde je stratigraficky nejstarší hřbitovní vrstva (uloženina 804) o neúplné mocnosti 0,65 m. V rámci hřbitovní vrstvy byl registrován hrob H10, z něhož do plochy sondy zasahovala pouze dolní část hrobové jámy s kostmi prstů u nohou (obr. 18). Hřbitovní vrstva vznikla na jižní straně zdi z lomového kamene (opuky) na maltu (zdivo 905 = 909), ale vzájemný vztah je přerušen vkopem, vzniklým při likvidaci této zdi (výkop 512). Zdivo není dochováno v celé šíři (maximální činí 0,95 m), negativ vzniklý jeho vybíráním má šířku 1 m. Zdivo bylo odhaleno ve výši 0,6 m, základové spáry nebylo dosaženo. Zeď byla porušena při hloubení výkopu pro základové zdivo barokního kostela (900 = 908), které bylo odhaleno v neúplné výši 0,6 m a bylo nepravidelně členěno ústupkem. V úrovni povrchu vrstvy 804 na něj nasedalo zdivo nadzemní, oddělené ústupkem šíře až 0,25 m. Negativ po starší zdi (905 = 909) a výkop pro zdivo mladšího kostela (900 = 908) byly vyplněny vrstvou charakteru stavební destrukce (ulože-

Obr. 6: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 3. Mladší úroveň pohřbů (hroby H04 a H05). Kresba J. Dostál, digitalizace J. Vepřeková.

nina 704). Do povrchu vrstvy 804 se v sondě 8 zahlubovala kúlová jamka 511 (průměr 0,16 m, hloubka 0,03 m, výplň 806 – hnědá hlína s maltou a kameny) nejasného účelu. Podél zdi barokního kostela se uložila stavební vrstva tvořená maltovinou, kameny a zlomky cihel (803 = 703). Na ní se uložila vrstva obdobného charakteru, ale hlinitější (702 = 802). Stratigrafii uzavírala tenká vrstva drnu (801 = 701) v úrovni 278,2 až 278,4 m n. m.

Zbylá plocha sondy 7 a sondy 4 až 6 byly situovány v interiéru starší kostelní stavby. Stratigrafický vývoj lze popsat společně (obr. 12, 14, 17). Stratigraficky nejstarší jednotkou je zde právě zdivo této stavby (905 = 909), které vytváří pravouhlý závěr, dochovaný ve čtyřech oddělených fragmentech. Propojením situace v sondách 2 a 4 lze určit, že zdivo mělo šířku 1,25 m. Odhaleno bylo maximálně ve výši 0,6 m. Jeho lomový charakter a malta jako spojovací materiál již bylo zmíněno (obr. 24). Výjimku tvořil pravidelný opracovaný kvádr zjištěný ve vnitřním líci v sondě 6 (obr. 25). Po postavení zdi byla v interiéru i exteriéru uložena hnědá hlinitá vrstva s příměsí kamenů a zlomků cihel (405), v interiéru s povrchem na úrovni 277,6 m n. m., v exteriéru až 277,9 m n. m. Obdobného charakteru byla též vrstva 608 v sondách 5 a 6 v interiéru stavby s povrchem na úrovni 277,6 m n. m. Na této úrovni byla v interiéru položena dlažba z dlaždic o rozměrech 0,18 × 0,18 m (uloženina 407), z nichž se dochoval „in situ“ jen nevelký fragment navíc rozrušených dlaždic (obr. 13, 26). S existencí staršího kostela může souviset ještě uloženina 613 (hlinitá s malou příměsí kamenů a úlomků malty), uložená na vrstvě 608. Další uloženiny mají převážně charakter stavebních destrukcí a planýrek v různé míře zahliněných, souvisejících se zánikem staršího kostela (uloženiny 610 a 611, 612) a výstavbou nového (barokního) kostela, pro jehož zdiva (900 = 908) byl do starších situací vyhlouben základový vkop (výkop 514 = 515). Vkop byl také vyplněn uloženinami charakteru stavební destrukce (406, 609) a kolem kostela se uložila stavební vrstva (404). I následující vývoj souvisel zřejmě se stavební činností (403 = 604 = 704). K východní stěně presbytáře byl přiložen přibližně čtvercový blok zdiva (910, rozměry 0,8 × 0,75 m), pro jehož založení bylo odstraněno zdivo staršího kostela (obr. 16). V jižním sousedství tohoto bloku byla vyhloubena kúlová jamka (510, rozměry 0,45 × 0,36 m, hloubka 0,26 m – obr. 15). Následovala aktivita, postihující jak zdivo staršího kostela (905 = 909), tak výše zmíněný mladší sokl (910). Vzniklá deprese byla vyplněna zahliněnou stavební destrukcí (605), do níž byla vyhloubena kúlová jamka (513, průměr 0,45 m, hloubka 0,4 m), vyplněná převážně zlomky cihel (606). Následovalo uložení zahliněné stavební destrukce (402 = 602 = 702) a vrstvy drnu (401 = 601 = 701) v úrovni 278,2 až 278,5 m n. m.

Obr. 7: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 3. Starší úroveň pohřbů (hrob H09). Kresba J. Dostál, digitalizace J. Vepřeková.

Ostatní výkopy

Během archeologického výzkumu v říjnu 2006 proběhlo také hloubení výkopů pro hromosvody, prováděné stavební firmou. Výkopy byly 0,6 až 0,8 m hluboké a maximálně 0,4 m široké. Obkroužily severní a jižní stranu kostela ve vzdálenosti asi 1 m od jeho zdí. Ve výkopech byly pod drnem zjištěny vrstvy zahliněné stavební destrukce stejného charakteru jako v sondách archeologického výzkumu. Na severní straně kostela bylo zjištěno jakoby dvojitě zdívko (zdívko 907), vždy o šířce 0,8 m zděné z lomového kamene na hlínu. V pojivu byl zjištěn také zlomek cihly. Jeho datování je nejasné (mladší než gotické?) stejně jako určení jeho účelu. Na jižní straně kostela byla ve vrstvě zahliněné stavební destrukce nalezena lidská lebka zřejmě z rozrušeného hrobu (H11). Její poloha nasvědčovala druhotnému přemístění a datování do doby po výstavbě barokního kostela.

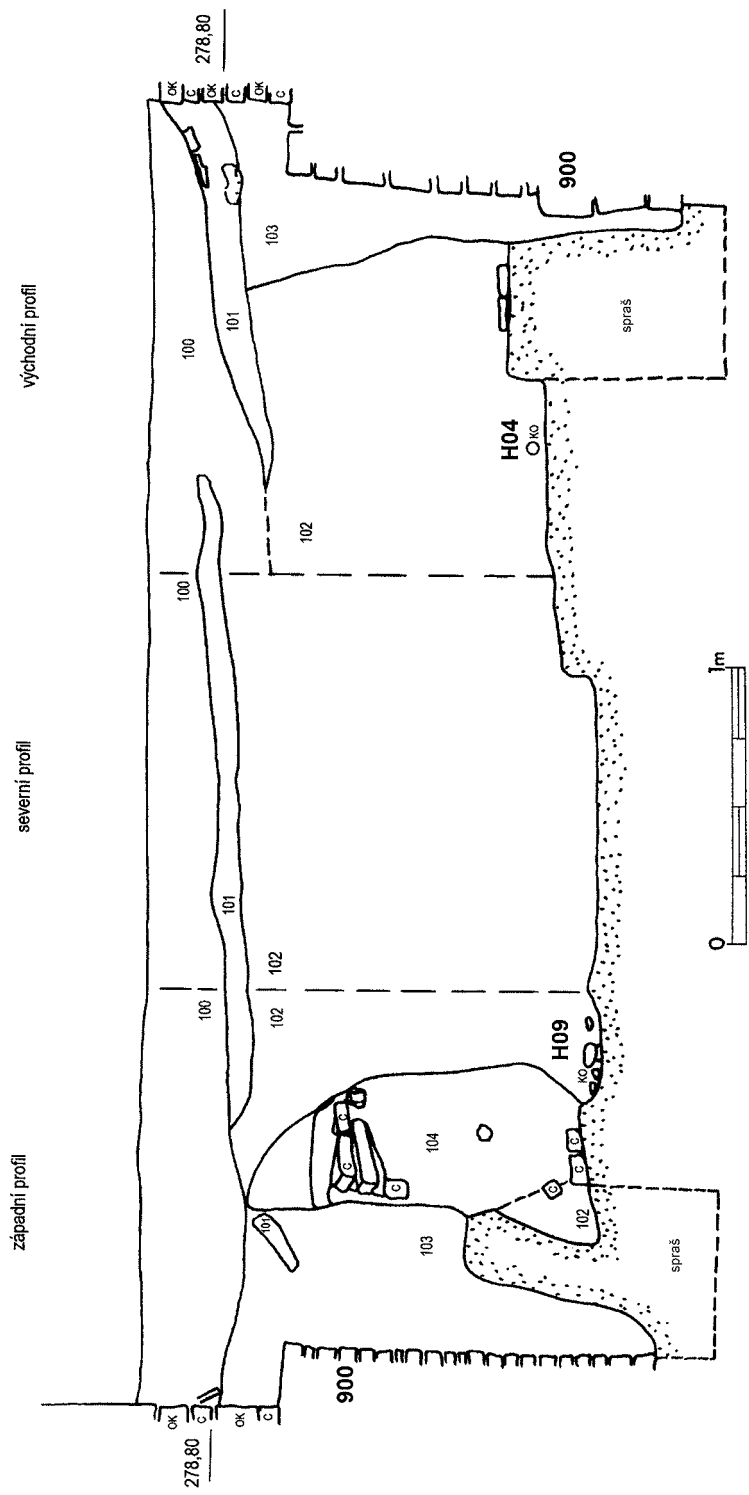
Rozbor nálezů

Drobné movité nálezy byly v jednotlivých uloženinách rozmístěny nerovnoměrně, některé uloženiny neposkytly žádné nálezy. Nejprve se budeme věnovat nálezům z jednotlivých hrobů. Žádné nálezy nebyly získány z hrobů H01, H06, H08, H10, H11. Za hrobový přídavek můžeme považovat pouze nálezy z hrobu H09, kde byl nalezen křížek z barevného kovu zavěšený na náhrdelníku, z něhož se dochovalo 6 korálků protáhlého tvaru (obr. 21). Zemřelý byl zřejmě pohřben v rakvi, jak dokládají hřebíky symetricky umístěné po stranách stehenních kostí. Křížek typologicky náležející k tzv. jetelovitým křížům s trojlistým ukončením břevna kříže můžeme datovat do 2. poloviny 18. století.³⁾ Podobné křížky, často v detailu jinak provedené jsou obvyklým nálezem ze hřbitovů používaných v uvedeném období (na Chrudimsku např. Běstvína, Hrochův Týnec nebo Lažany, nepublikované výzkumy autora). Korálky můžeme přiřadit k typu olivovitých, event. protáhle kulovitých korálků podle typologie M. Omelky a O. Řebounové.⁴⁾ Takové korálky byly obvykle součástí růženců, stejně jako nalezený křížek; dochovaný počet je však nízký, obvyklý počet byl několik desítek (minimálně 50).⁵⁾ Ze zásyvu hrobové jámy byl získán zlomek novověkého

3) Martin OMELKA – Otakara ŘEBOUNOVÁ – Věra ŠLANCAROVÁ, *Soubor křížků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana)*, Archeologie ve středních Čechách 13, 2009, s. 1049, 1053, 1062–3, 1071–2.

4) Martin OMELKA – Otakara ŘEBOUNOVÁ, *Soubor korálků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana)*, Archeologie ve středních Čechách 12, 2008, s. 889, 911, 912, 942.

5) *Tamtéž*, s. 890–891.

Obr. 8: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 3. Řezy, podloží zvýrazněno tečkovaním.
 Kresba J. Musil, digitalizace J. Věpřeková.

plochého okenního skla, jehož existenci spojujeme až s barokní fází kostela (po 1720). Hřebíky byly zjištěny také v zásypech hrobů H04 a H05, což by je řadilo spíše do vrcholného středověku či novověku.

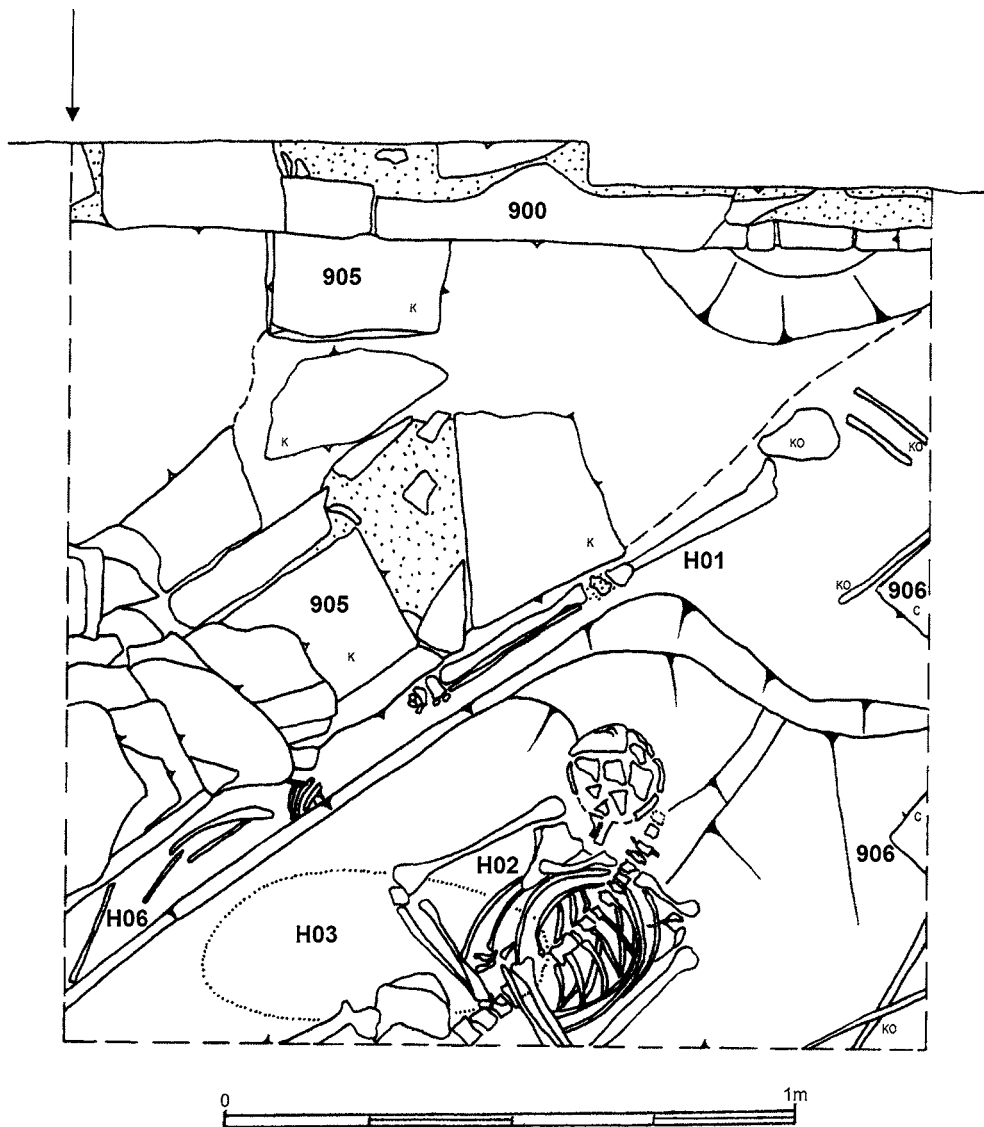
Zajímavé nálezy poskytly hroby H02, H03 a H07. Ve stratigraficky nejstarším hrobě H07 byl nalezen fragment čepele železného nože (dochovaná délka 63 mm, šířka 18 mm – obr. 19:10). Poloha v hrobě nebyla zaznamenána, ale v případě, že by se jednalo o přídavek, náležel by hrob do mladohradištního období. Ze zásypu stratigraficky mladšího hrobu H02 byly získány 4 drobné zlomky keramiky, z nichž tři byly zdobeny rytou šroubovicí (obr. 19:8, 17, 23). Podle technologického provedení náleží do 12.–13. století. Překvapením je nález zlomku výdutě s ostřivem s příměsí slídy, podle technologického provedení náležející starší, tj. středohradištní tradici. Na Chrudimsku se podobná keramika může objevit ještě v 11. století.

Další soubor nálezů pochází z vrstev, které spojujeme s existencí starší stavby (905 = 909). Jedná se o uložení 405, 608, 610, 611, 613, 804, 805, 806. Nálezy byly zjištěny pouze v uložení 405, 608, 610, 804, 805.

Uložení 405 obsahovala převážně zlomky keramiky hnědých až šedohnědých odstínů s oxidačním výpalem s hrubším písčítým ostřivem a ojedinělou příměsí slídy (4 zlomky – obr. 19:21, 21, 30, 31). Pokud lze určit, byla keramika obtáčena. Výzdoba je tvořena rytou šroubovicí, ojediněle též vrypy. Okraj náleží nepravému okruží (obr. 19:21). Stejně provedenou keramiku známe z nedalekého podlažického kláštera a ve velkých souborech z Chrudimi. Zde je datována do 12. a starší části 13. století. Jako příměs se objevuje jednoduše profilovaný okraj tenkostěnného poháru či korbele v technologickém provedení charakteristickém pro raně novověkou keramiku 16. až 17. století. Rozporný charakter má malý soubor z vrstvy 608, tvořený okrajovým zlomkem s profilací okruží, který je možno datovat do 14. až 15. století (obr. 19:28) a okrajovým zlomkem moderního květináče (obr. 19:27). Soubor je doplněn fragmentem železného hřebíku.

Z uložení 610 pochází jeden zlomek z podhrdlí tenkostěnné nádoby, zdobené jednoduchou vlnicí (?) v netypickém hnědošedém provedení a spíše redukčním (?) výpalem a písčítým ostřivem s příměsí slídy (obr. 19:36). Náleží také ke skupině keramiky 12. a starší části 13. století.

Početně největší soubor byl získán ze „hřbitovní“ vrstvy 804 (25 zlomků – obr. 20:12–22), přičemž je chronologicky nejednotný. Čtyři nezdobené zlomky náleží technologické skupině datované do 12. a starší části 13. století. Tvarově můžeme identifikovat pouze miskou/pokličku (obr. 20:13). Šest redukčně vypálených zlomků (dva s rytou šroubovicí, dva ode dna – obr. 20:15, 18, 19, 21) je možno zařadit do 14. až 15. století. Opět se jedná o místní keramiku s výjimkou jednoho zlomku z výdutě

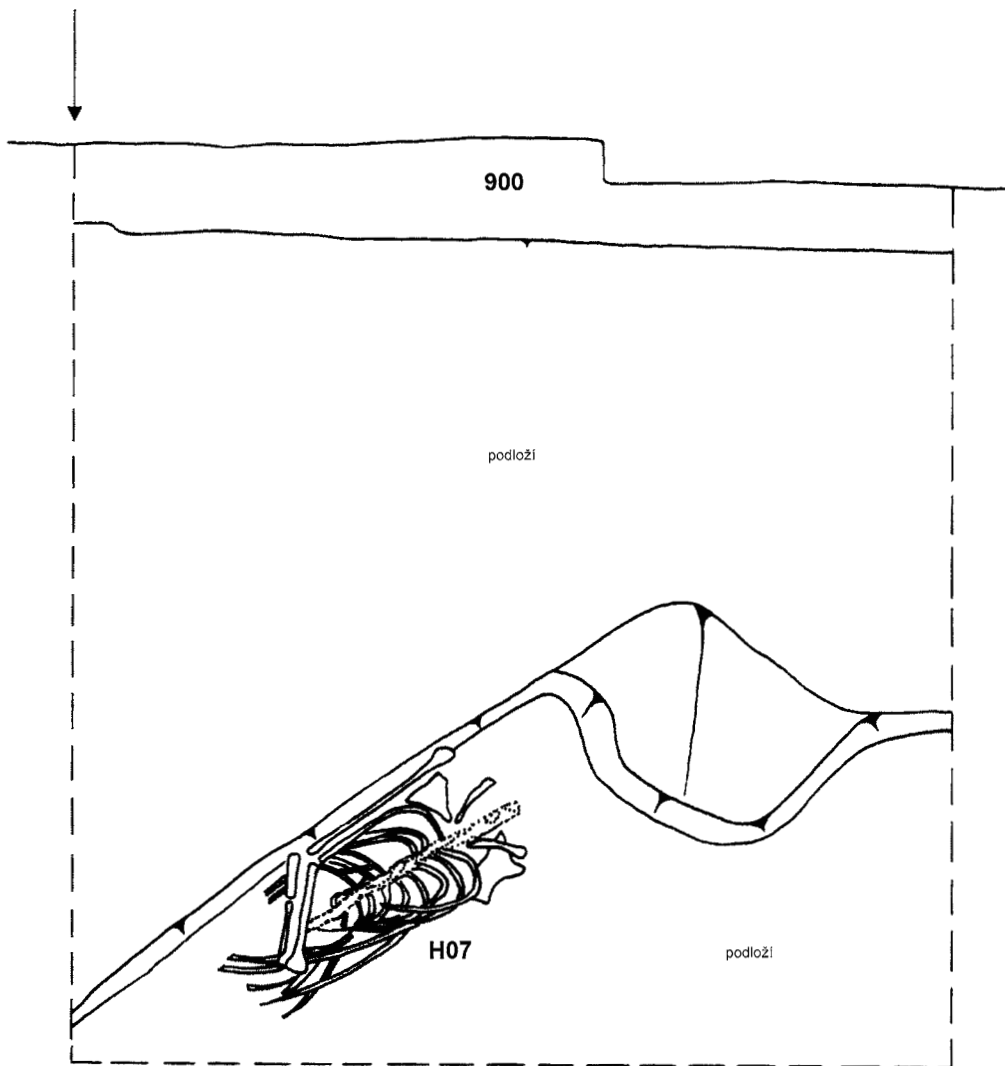

Obr. 9: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 2. Mladší úroveň hrobů (hroby H02 a H03) porušuje starší hroby H01 a H06. Tyto hroby jsou zároveň porušeny zdívem gotického presbytáře (zdívo 905). Kreslil J. Dostál, digitalizace J. Vepřeková.

nádoby s příměsí slídy, která se uplatňuje především na povrchu. Stejně provedenou keramiku známe z Čáslavska či Vysočiny. Zbylé fragmenty patří oxidačně vypálené keramice převážně světlých barev, zčásti s glazurou na vnitřní straně, kterou datujeme do 15. až 17. století. Oboustranně tmavě zeleně glazovaný a tenkostěnný je zlomek malé nádoby s uchem (džbáněk), který se svým provedením vymyká místní keramice (obr. 20:14) a talíř (? – obr. 20:16). Z téže vrstvy pochází ještě železný hřebík a zlomek tenkého plochého novověkého okenního skla. Obdobně můžeme charakterizovat, tj. přiřadit ke keramice 16. až 17. století, také nálezy z vrstvy 805 (7 zlomků – obr. 20:23, 24, 26–28), kde identifikujeme raně novověkou mísu s talířovitým podkrajím a vícebarevnou glazurou na vnitřní straně (obr. 20:27) a mísu s uchem rovnoběžným s okrajem (obr. 20:26). Z téže vrstvy pochází také dva zlomky skleněného okenního terčíku.

Další soubor nálezů pochází z vrstev, které spojujeme s postavením kostela, eventuálně s jinou stavební činností (zdivo 910). Nálezy byly získány z vrstev 403 = 604 = 704 (obr. 19:19, 25, 33) a 404 (obr. 19:18) v celkovém počtu pouhých pěti zlomků. Jedná se o smíšený soubor, v němž identifikujeme jednoduše profilovaný okrajový zlomek redukčně vypálený z 15. století (obr. 19:25) a zlomek výdutě nádoby z jemného materiálu s oxidačním výpalem, datovatelný do širšího rozmezí 15.–17. století. Zbylé zlomky jsou novověké z 19. až 20. století (2 okrajové zlomky květináče, oboustranně hnědě glazovaná mísa – obr. 19:18, 19, 33). Soubor doplňují tři zlomky skla z vrstvy 403, z toho dva recentní a jeden plochý zlomek snad okenního terčíku a zlomek recentní sklenice z vrstvy 704.

Také další, stratigraficky mladší vrstvy, mají charakter zahliněných stavebních destrukcí (603 = 703 = 803). Nálezy (15 zlomků) byly získány pouze z vrstvy 803 a představují smíšený soubor (obr. 20:5–11). Zřejmě nejstarší je zlomek páskového ucha redukčního výpalu (15.–16. století – obr. 20:8), mladší jsou zlomky výdutí a den oxidačně vypálených nádob z jemné keramické hmoty (6 zlomků), zčásti s hnědožlutou či průhlednou glazurou na vnitřní straně. Technologické provedení a složitěji profilovaný okraj je datují do širšího rozmezí 16.–18. století (obr. 20:7). Zbylé fragmenty (8 kusů) náleží novodobým až recentním květináčům (obr. 20:5, 6, 11). Ve vrstvě 803 bylo také nalezeno 5 zlomků novověkého plochého okenního skla. Také následující část souvrství (2102 = 1102 = 3102 = 402 = 602 = 702 = 802, 3104) má obdobný charakter a obsahuje převážně smíšené soubory. Získáno bylo celkem 31 keramických zlomků (obr. 19:4–7, 9, 20, 24, 29, 32, 35, obr. 20:1–4). Nejstarší část (12.–13. století) je tvořena 12 fragmenty a zastoupena dvěma okrajovými zlomky (malé vzhůru vytažené – obr. 19:4–5) a výdutěmi s rytou šroubovicí (obr. 19:6–7). Objevuje

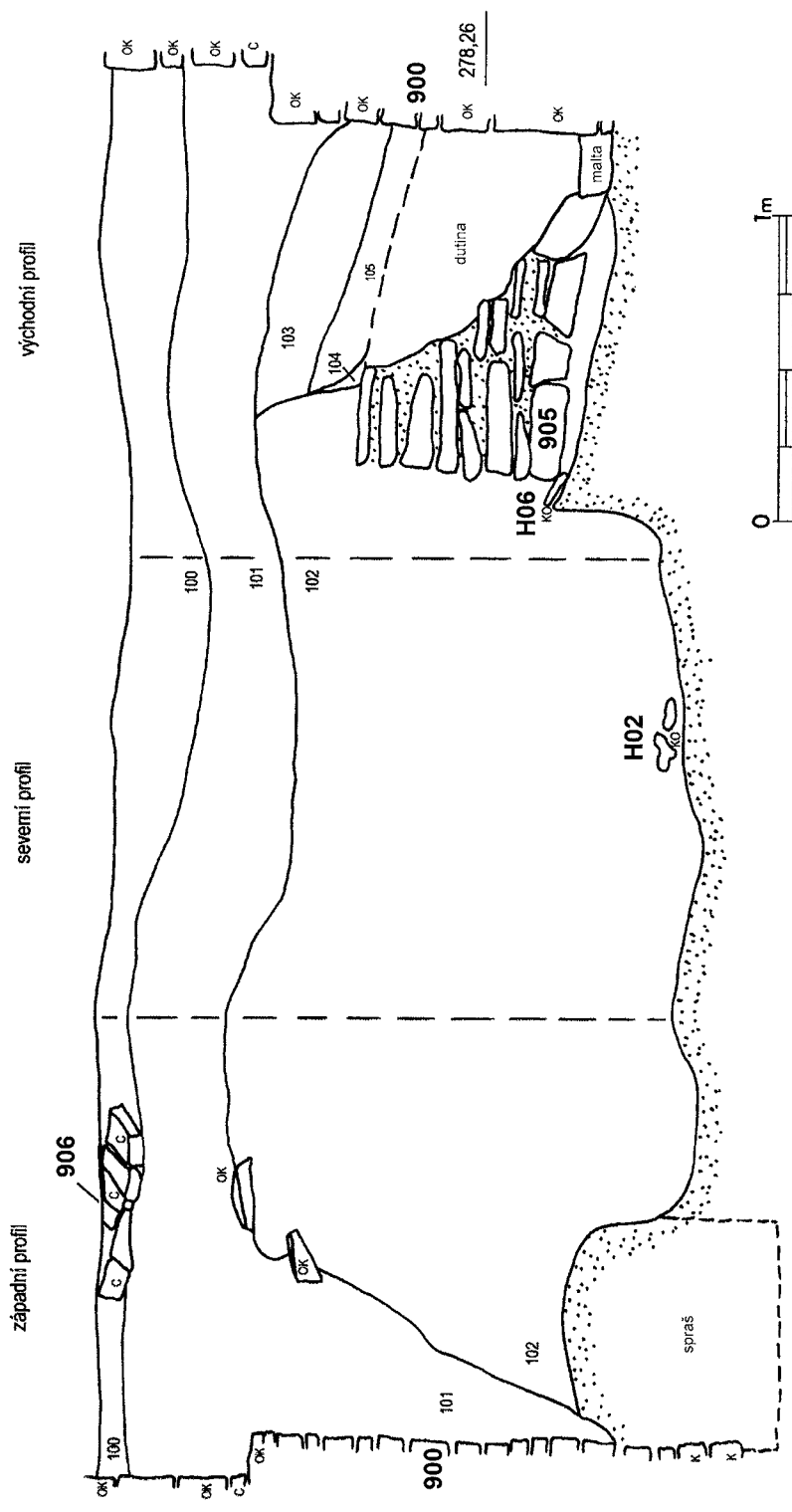

Obr. 10: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 2. Prostřední úroveň hrobů (hrob H07). Kresba J. Dostál, digitalizace J. Vepřeková.

se též redukčně vypálené zboží 14.–15. století (3 zlomky) a okrajový oxidačně vypálený zlomek s profilací nepravého okruží téhož stáří (obr. 19:20). Keramika pozdního středověku a raného novověku je zastoupena oxidačně vypáleným zbožím z jemné keramické hmoty a zčásti na vnitřní straně glazovaným (zelená, žlutozelená, zelenohnědá a žlutohnědá glazura), okrajový zlomek je ovalený (obr. 19:24), evidována byla také dvě ucha (obr. 20:2, 3). Zjištěn byl též zlomek výduti v technologickém provedení typickém pro tzv. chrudimské poháry (16. století). Zajímavostí je drobný zlomek výdutě obroušený do oválné podoby (obr. 20:4). Nejmladší část tvoří zlomky novodobých květináčů (19.–20. století, 3 zlomky – obr. 19:29). Ze stejných vrstev pocházejí zlomky převážně novodobého až recentního dutého (16 zlomků) i plochého okenního (16 zlomků) skla. Vyskytují se mezi nimi také zlomky okenních terčíků. Zajímavým nálezem jsou hrudky neopracovaného skla (6 kusů), jejichž účel není zcela jasný. Výjimku představuje zlomek nezdobené výdutě tmavohnědé až černohnědé barvy s ostřivem z drobných kamínků a oxidačního výpalu, který je pravěkého stáří (uloženina 3104). Charakter zahliněné stavební destrukce si udržuje stratigraficky následná vrstva 1101 = 2101 = 3101, z níž bylo získáno pouze 9 keramických zlomků (obr. 19:1, 2, 11–15). Všechny náleží ke keramice 16. až 18. století s oxidačním výpalem a obvykle jemným keramickým ostřivem, zčásti je keramika glazována na vnitřní straně (zelená, žlutozelená, tmavohnědá). Oba okrajové zlomky náleží k okružím (obr. 19:12–13), nejméně tři nádoby byly vybaveny uchem (obr. 19:1, 11, 13).

Stratigrafii uzavíral ve všech sondách povrchový drn (1100 = 2100 = 3100 = 401 = 601 = 701 = 801), který poskytl jenom 4 keramické zlomky (obr. 19:3, 26, 34), z toho 3 náležející recentním květináčům (obr. 19:26, 34) a jeden oxidačně vypálené keramice 16.–18. století se stopou po železném drátu, pravděpodobněm dokladu opravy poškozené nádoby (obr. 19:3). Větší je množství skleněných zlomků (8 zlomků duté sklo, 5 zlomků ploché sklo, 4 skleněné hrudky). Všechny náleží recentnímu sklu s výjimkou plochého zlomku zeleného skla středověkého stáří (z lahve?).

Celkově můžeme nálezový soubor rozdělit do několika základních skupin. Nejstarší početnou část tvoří keramika 12.–13. století (25 zlomků). Starší výjimku představuje jeden zlomek pravděpodobně pravěký a jeden zlomek ze staršího mladohradištního nebo až středohradištního stáří. O něco menší je zastoupení keramiky 14.–15. století (17 zlomků). Následně narůstá množství keramiky 16.–18. století (55 zlomků). Nejmladší složku představuje keramika 19.–20. století, pocházející převážně z květináčů, dokládající péči o hroby (18 zlomků).

Obr. 11: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 2. Řezy, podloží zvýrazněno tečkovaním.
 905 – zdivo gotického kostela. Kresba J. Musil, digitalizace J. Vepřeková.

Poznámky k historickému a stavebnímu vývoji

Výše již bylo uvedeno, že nejstarší písemná zmínka o kostele v Chraští-Chašicích je z roku 1349, další se opakuje k roku 1350. Obě zmínky souvisí se zřízením litomyšlského biskupství a jsou v listinách, kde se vyjmenovávají farnosti přináležející novému biskupství. Chrašice jsou uvedeny jako filiální kostel k Podlažicím („*cum filiali Chraštice*“).⁶⁾ Je tím doložen základní vztah mezi Podlažicemi s jejich benediktinským klášterem a Chrašicemi. Vztah ke Chraští není v té době zcela zřejmý. Nejstarší zmínka o Chraští je k roku 1318, kdy se zmiňuje její rychtář („*Radslaum se Chrašti*“).⁷⁾ Musela tedy v té době existovat jako městské založení. Schází však zmínky o zdejším kostele sv. Trojice, který je pravděpodobně mladšího data. V roce 1539 se při popisu bývalého podlažického statku neuvádí a kostelní podací právo se vztahovalo k Chrašicím.⁸⁾ Nepřímým svědectvím o neexistenci kostela přímo v Chraští jsou také náhrobky a krypta zřízená v chraštickém kostele pro členy rodiny majitelů panství Slavatů z Chlumu. Náhrobky nesou letopočty v rozmezí 1584 až 1600.⁹⁾ Ne zcela spolehlivá zpráva datuje postavení kostela Nejsvětější Trojice k roku 1618.¹⁰⁾ Další zprávy o osudech chrašického kostela až do roku 1721 jsou velmi kusé. V roce 1721 byl založen na místě původního kostela kostel nový.¹¹⁾ Z původní stavby se nad terénem nedochovalo nic.

Pozornost si zaslouží také sídelní situace, v níž se kostel nachází. Jak naznačila nálezořá situace, nacházelo se na terénním výběžku nad potokem Žejbro mladohradištní sídliště. Doloženo je staršími, dnes však nezvěstnými nálezy (nález „*hradištní keramiky u starého hřbitova*“),¹²⁾ jejichž datování verifikoval někdy v 70. letech v místním muzeu L. Skružný (naleziště Chrašice 4).¹³⁾ Nálezy pocházely jak z plochy hřbitova (č. parc. 890/2), tak i z přilehlých parcel původní cihelny (č. parc. 893/2 – naleziště Chrašice 3),¹⁴⁾ nacházející se přímo na hraně terasy východním směrem. Současný výzkum

6) Jan Karel ROJEK, *Biskupství litomyšlské*, Památky archeologické 9, 1871–1873, s. 743; Josef ŠMÍD, *Dějiny Chraští od nejstarších dob až do r. 1848*, Chrašt 1935, s. 24. Zmínka je pouze v jedné z těchto listin, oba autoři ji citují rozdílně.

7) J. ŠMÍD, *Dějiny*, s. 23–24.

8) Antonín KLAUS – Čeněk FLORIÁN – Karel KUDRNA, *Chrudimsko a Nasavrcko, Díl IV., Prehistorie a historie obcí na Chrudimsku*, Chrudim 1926, s. 289–290; J. ŠMÍD, *Dějiny*, s. 32.

9) J. ŠMÍD, *Dějiny*, s. 36.

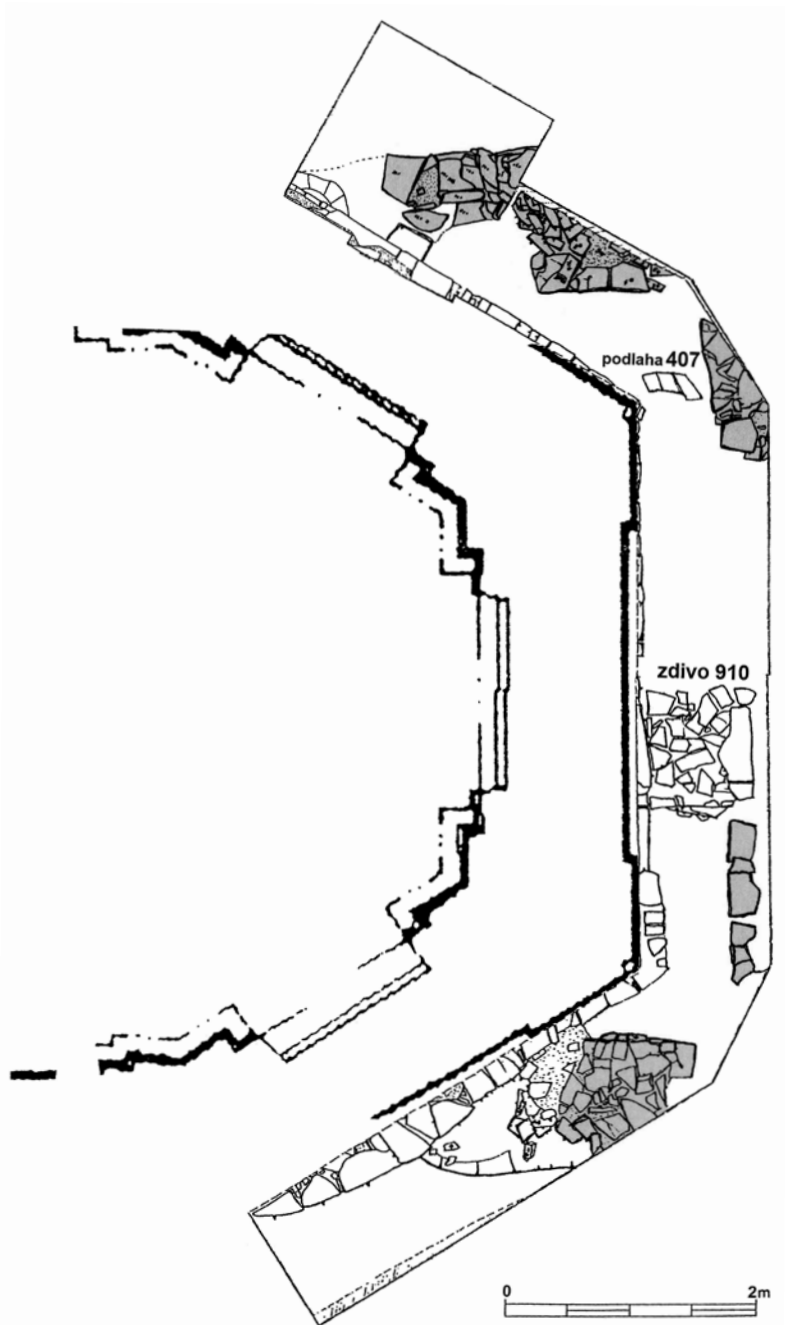
10) *Tamtéž*, s. 50.

11) K. CHÝTIL, *Soupis*, s. 27.

12) J. ŠMÍD, *Dějiny*, s. 9.

13) Jan FROLÍK, *Chrudimsko v raném středověku*, Praha 1980, s. 116, rkp. diplomové práce uložen na FF University Karlovy; Jan FROLÍK – Jiří SIGL, *Chrudimsko v raném středověku. Vývoj osídlení a jeho proměny*, Hradec Králové 1995, s. 21, 39, 86.

14) J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudimsko*, s. 21, 39, 86.

Obr. 12: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sondy 2, 4–8 se zdivem gotického presbytáře (905 = 909 – vyznačeno šedě) a mladším – barokním – zdivem (910 – sokl pro sochu?). Kresba M. Komárek, digitalizace J. Vepřeková.

získal další zlomky keramiky, která je datována do 12.–13. století (viz výše). Další doklad byl získán v roce 1996 na parcele situované jižně od hřbitova (č. parc. 891/1), kde bylo při stavbě zahradního bazénu dokumentováno 0,2 m silné souvrství s příměsí mazanice a proplástkem z uhlíků a také se zlomky keramiky 12.–13. století (nálezy jsou uloženy v muzeu v Hradci Králové). Toto sídliště bylo určeno jako součást sídlištního komplexu, který dále sestával z naleziště Chrašice 2 asi 500 m jižně od kostela na levém břehu Žejbra.¹⁵⁾ Opačným směrem je situováno na protějším břehu Žejbra v přibližně stejné vzdálenosti sídliště Rosice 1¹⁶⁾ (obr. 1).

Jinou skupinu sídlišť nacházíme v Podlažicích, kde k nim patří především samotný klášter (naleziště Podlažice 3), dále sídliště na opačném břehu Žejbra naproti klášteru (naleziště Podlažice 1A) a sídliště na pravém břehu Žejbra asi 600 m východně od kláštera (naleziště Podlažice 2), které má již středohradištní kořeny.¹⁷⁾ Přímo z intravilánu Chrasti zatím jednoznačně doklady osídlení postrádáme s výjimkou mincovního nálezu (4 mince) z 1. poloviny 13. století (naleziště Chrast 1; obr. 1).¹⁸⁾

Pro nezpochybnitelnou rekonstrukci sídlištního vývoje nemáme zatím dost nálezů, ale zdá se, že původním jádrem bylo okolí kostela sv. Martina v Chrašicích, pokud pomineme středohradištní nálezy z polohy Podlažice 2. Sídliště bylo doplněno církevní stavbou (kostelem), jejíž původní podobu ani přesnou dobu vzniku neznáme. Pro její existenci svědčí nepřímé indicie (hroby porušené mladší gotickou stavbou, jejich jednotná orientace). Z těchto náznaků vyplývá, že tato stavba byla starší než gotický kostel, doložený k roku 1349/1350 a byla menší než tato stavba (viz níže). Situace se zřejmě změnila po založení benediktinského kláštera v Podlažicích (nejstarší doklad k roku 1159).¹⁹⁾ Přesné datum založení neznáme, ale podle výsledků záchranného archeologického výzkumu v roce 2003 nebylo o mnoho starší než nejstarší písemný doklad.²⁰⁾ Budování ekonomického a majetkového zázemí kláštera vytvořilo vztah farního (Podlažice) a filiálního kostela (Chrašice). Osídlení kolem kostela se zřejmě přesunulo do nově lokovaného ekonomického centra – Chrastí (před rokem 1318). Nálezy z 12.–13. století

15) J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudimsko*, s. 21, 39, 86; viz též J. FROLÍK, *Chrudimsko*, s. 116.

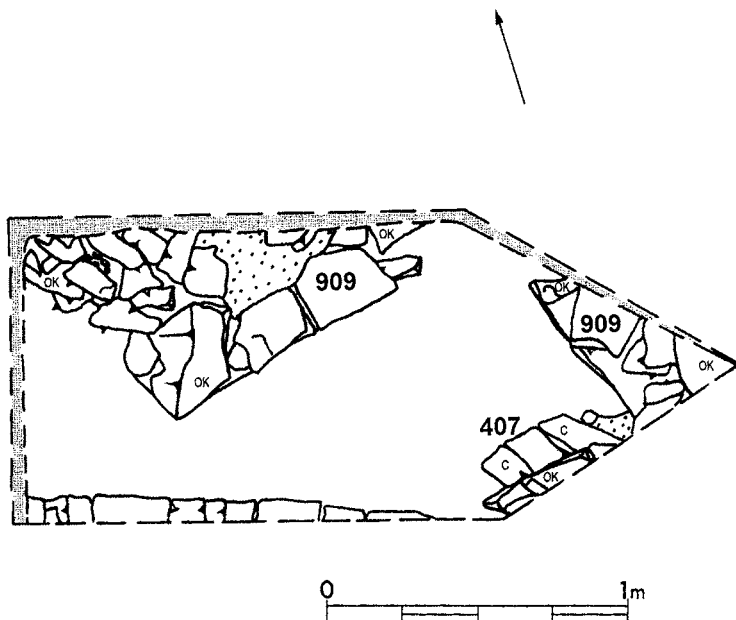
16) J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudimsko*, s. 21, 39, 93.

17) *Tamtéž*, s. 21, 39.

18) *Tamtéž*, s. 21, 39, 86.

19) Antonín RYBIČKA, *Procházky archeologické a místopisné v okolí Chrastecském*, Památky archeologické 7, 1868, s. 347–364.

20) Jan FROLÍK, *Záchranný výzkum na místě zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (okr. Chrudim)*, in: Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 56, Archeologické výzkumy v Čechách 2003, Sborník referátů z informačního kolokvia, Praha 2004, s. 33–34.

Obr. 13: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 4 v úrovni podlahy (cihlová dlažba 407) gotického kostela (zdivo 909). Kresba M. Komárek, digitalizace J. Vepřeková.

z okolí kostela v Chrašicích výrazně početně převyšují nálezy z období 14. až 16. století. V církevní správě význam Chrašic přetrvával, protože Chrast zřejmě nebyla až do počátku 17. století původně vybavena vlastní církevní stavbou.

Iniciátora stavby kostela sv. Martina neznáme. Datování nejstarších nálezů (keramiky) pouze do širšího rozmezí nedovoluje určit, zda byl stavebníkem klášter (nejspíše ve 2. polovině 12. století) nebo šlo o starší iniciativu (před polovinou 12. století?). Určitý náznak spatřujeme v umístění kostela na výrazném (vyvýšeném) místě na terénním výběžku a doklad osídlení v nejbližším okolí. Podobnou situaci nacházíme např. v okolí kostela sv. Martina v Hrochově Týnci (výrazné doklady osídlení z 12.–13. století a nepřímý doklad existence románského kostela na základě nálezu hrobu s denárem z 11. století)²¹⁾ u kostela sv. Jana Křtitele v Běstvině (pisemně

21) Jan FROLÍK – Jarmila ŠVÉDOVÁ, *Záchranný archeologický výzkum u kostela sv. Martina v Hrochově Týnci (okr. Chrudim)*, in: Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 78, Archeologické výzkumy v Čechách 2009, Zprávy ČAS – Supplément 78, Sborník referátů z informačního kolokvia, Praha 2010, s. 49–50; Jan FROLÍK – Jan MUSIL, *Hrochův Týnec v proměňách staletí, svazek 3, Pravěk a středověk*, Hrochův Týnec 2011.

doložen k roku 1137, zlomky keramiky 12.–13. století, poloha na výrazném terénním výběžku²²⁾ nebo u kostela sv. Petra a Pavla v Kostelci u Heřmanova Městce (hrob starší než gotická stavební fáze, výrazné doklady osídlení 12.–13. století).²³⁾ Nepočtené doklady osídlení 12.–13. století zjišťujeme také u kostela sv. Václava v Lažanech spolu s pohřby staršími než stojící gotická stavba.²⁴⁾ V tomto případě se nabízí interpretace, že stavebníkem byl místní feudál, který u kostela pravděpodobně i sídlil. V některých případech načas převážila sídelní funkce a u kostela vzniklo feudální sídlo (tvrz – Hrochův Týnec nebo hrad – Kostelec u Heřmanova Městce), ale v konečném důsledku vždy přetrvala funkce církevní. Konkrétně tyto osoby také identifikujeme jenom s obtížemi či nejednoznačně (nejasná identifikace Jaroslava z Týnce k roku 1194; jistá identifikace Zumraka z Týnce až k roku 1265 – Hrochův Týnec;²⁵⁾ obdobně v případě Kostelce u Heřmanova Městce Ulrych z Kostelce až k roku 1257, při čemž původní stavba byla starší²⁶⁾). V případě Chrašic se hypoteticky nabízí osoba „urozeného“ Vrбаты, jinak neznámého zakladatele kláštera v Podlažicích.²⁷⁾ Jiného světského feudála, který se v této oblasti ve 12. století pohyboval, neznáme.

Stavební podoba nejstaršího objeveného kostela byla zřejmě velmi jednoduchá. Na pravouhlý presbytář navazovala nejspíše obdélná loď. Další stavební části (např. věž) nejsou nijak doloženy. Stejně tak nemáme bližší informace o architektonickém vybavení stavby s výjimkou užití podlahy z keramických dlaždic v presbytáři. Uniká nám význam velkého pečlivě opracovaného kamene vsazeného do vnitřního líce presbytáře (viz výše). Fragment přípory (?) užitý druhotně ve zdivu základu pro náhrobek (?)

22) Jan FROLÍK, *Záchranné výzkumy u středověkých kostelů na Chrudimsku a Pardubicku*, in: Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 68, Archeologické výzkumy v Čechách 2006, Sborník referátů z informačního kolokvia, Praha 2007, s. 48–49.

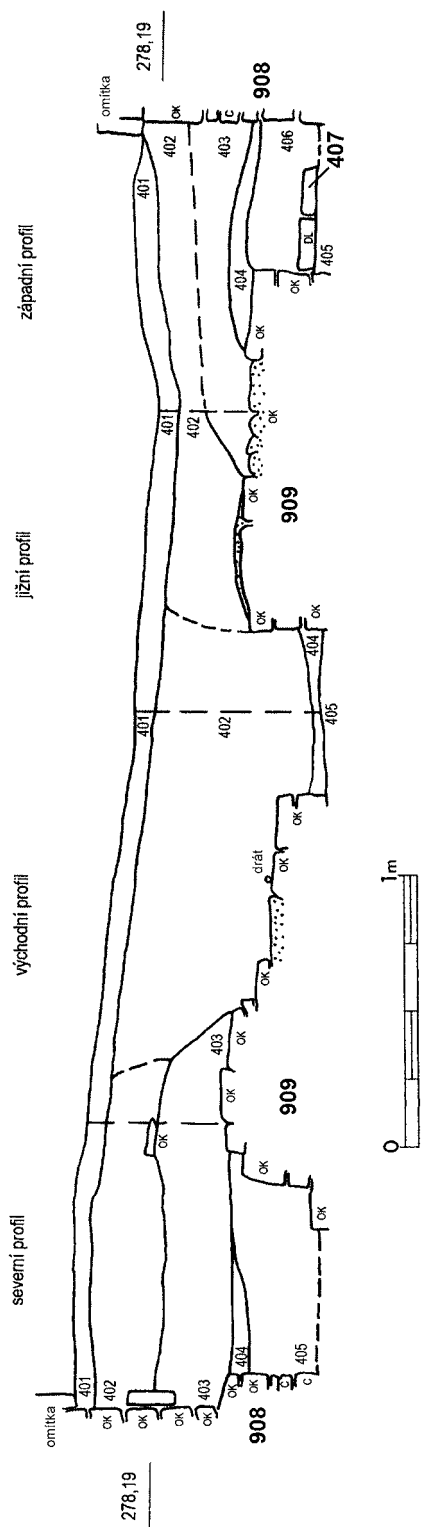
23) Jan FROLÍK – Jiří SIGL, *Počátky feudálního sídla u kostela sv. Petra a Pavla v Kostelci u Heřmanova Městce*, Východočeský sborník historický 3, 1993, s. 55–80; Jan FROLÍK, *Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na lokalitě Kostelec u Heřmanova Městce, kostel sv. Petra a Pavla, Akce: Zjišťovací sondy*, rkp. uložen v Archivu Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., 2011, č. j. TX-2012-2437.

24) J. FROLÍK, *Záchranné výzkumy*; Jan FROLÍK, *Počátky pravěkého a středověkého osídlení Skutečka*, in: Emil Voráček a kol., *Dějiny Skutče*, Skuteč 2011, s. 9–20, 366–368, 393, 406.

25) J. FROLÍK – J. MUSIL, *Hrochův Týnec*, s. 34.

26) J. FROLÍK – J. SIGL, *Počátky feudálního sídla*, s. 55–56.

27) Dušan FOLTÝN, *Tajemství Kláštera „svatého“ Vrбаты*, in: Kamil Bolčan – Michal Dragoun – Dušan Foltýn – Jindřich Marek – Zdeněk Uhlíř, *Codex Gigas – Dáblova bible: tajemství největší knihy světa*, Praha 2007, s. 65–66.

Obr. 14: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 4. Řezy. Malta vyznačena tečkovaně, OK – opuka.
 Popis jednotlivých kontextů v textu. Kresba J. Frolík, digitalizace J. Vepřeková.

ukazuje, že kostel byl zaklenut. Forma přípory také směřuje k datování zaklenutí do 14. století, což je v dobrém souladu s nejstarší písemnou zmínkou o kostele (1349/1350). Na Chrudimsku stojí několik kostelů, které mají podobný půdorys, tj. pravouhlý presbytář s obdélnou lodí (pokud neuvažujeme další, obvykle mladší přístavby). Příkladem může být kostel sv. Mikuláše ve Rváčově u Hlinska, považovaný (spíše nepravděpodobně) dokonce za stavbu románského stáří²⁸⁾ nebo kostel sv. Václava v Řestokách²⁹⁾, který je gotického stáří, ale s možným starším předchůdcem (vesnice se připomíná již ve 12. století, i když v listinných falzech).³⁰⁾ Mladším případem je hřbitovní kostel sv. Štěpána v Seči, který je podle posledního průzkumu až renesančního stáří, i když jeho jednoduchá podoba sváděla k úvahám až o románském stáří.³¹⁾ Pravouhlý zaklenutý presbytář měl také kostel sv. Jana Křtitele ve Svatce, u něhož se také uvažuje o románském stáří.³²⁾

Nálezová situace rovněž ukazuje, že gotický kostel měl svého staršího předchůdce. Byl stejně orientován a půdorysně musel být menší než gotický kostel. Dokládají to hroby porušené zdívkou gotického kostela (H01 a H06), ale shodně orientované (platí i pro hroby H07 a H02). Vzájemné porušení těchto hrobů navíc ukazuje na delší pohřbívání. O stavební podobně nejstaršího (románského?) kostela můžeme pouze spekulovat. Absence stavebních pozůstatků (stavební odpad, zlomky opracovaného stavebního materiálu) naznačuje, že se mohlo jednat o stavbu dřevěnou. Pro potvrzení by byl nutný archeologický výzkum v interiéru dnešního kostela. Staršího předchůdce gotické stavby známe na Chrudimsku z Lažan u Skutče, kde geofyzikální průzkum odhalil pod podlahou kostela obdélnou loď starší stavby. Rozsahem menší románská stavba musela stát také v Běstvině pod kostelem sv. Jana Křtitele, jak naznačil záchranný archeologický výzkum v roce 2005.³³⁾ Nepřímé doklady pro podobnou situaci jsou také u kostela sv. Martina v Hrochově Týnci.³⁴⁾ Menší rozsah také musel mít architektonickými články doložený románský předchůdce kostela sv. Petra a Pavla v Kostelci u Heřmanova Městce.³⁵⁾

28) K. CHYTIL, *Soupis*, s. 191; odlišně E. POCHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 479.

29) K. CHYTIL, *Soupis*, s. 193; Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 3 /P/Š/*, Praha 1980, s. 283.

30) J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudimsko*, s. 101.

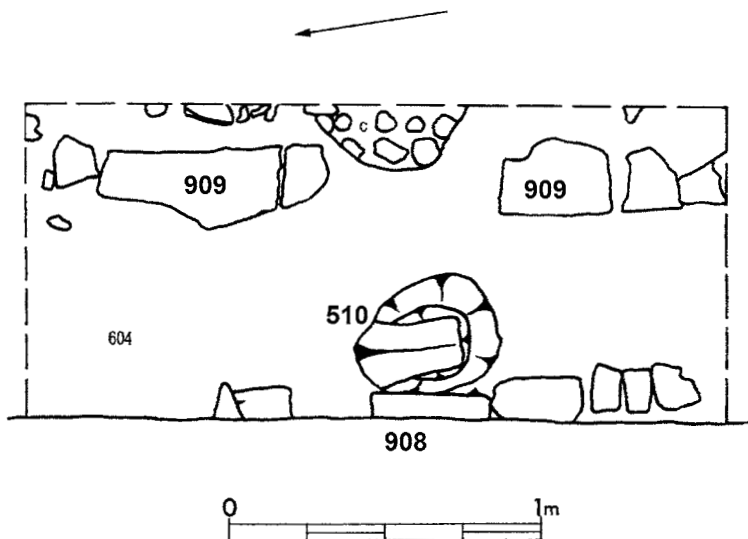
31) Za konsultaci děkuji Slavomíru Kudláčkovi. E. POCHE, *Umělecké památky Čech 3*, s. 296 uvažuje až o barokním stáří.

32) K. CHYTIL, *Soupis*, s. 205–206; odlišně E. POCHE, *Umělecké památky Čech 3*, s. 492.

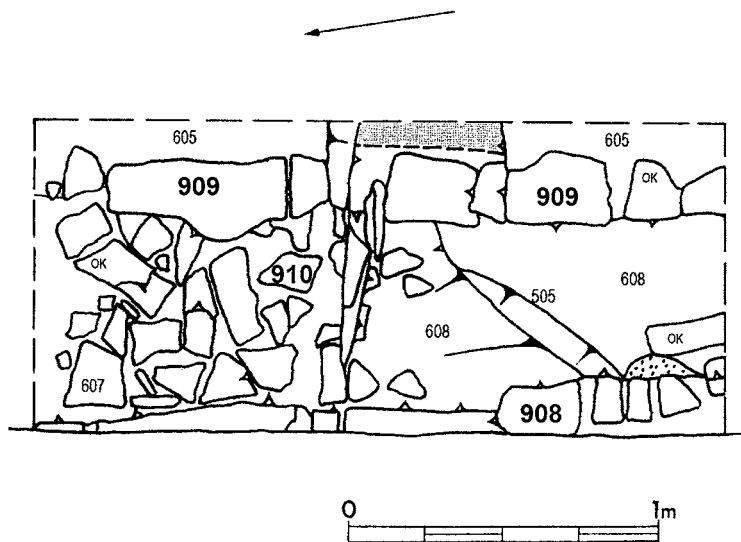
33) J. FROLÍK, *Záchranné výzkumy*.

34) J. FROLÍK – J. MUSIL, *Hrochův Týnec*, s. 40–41.

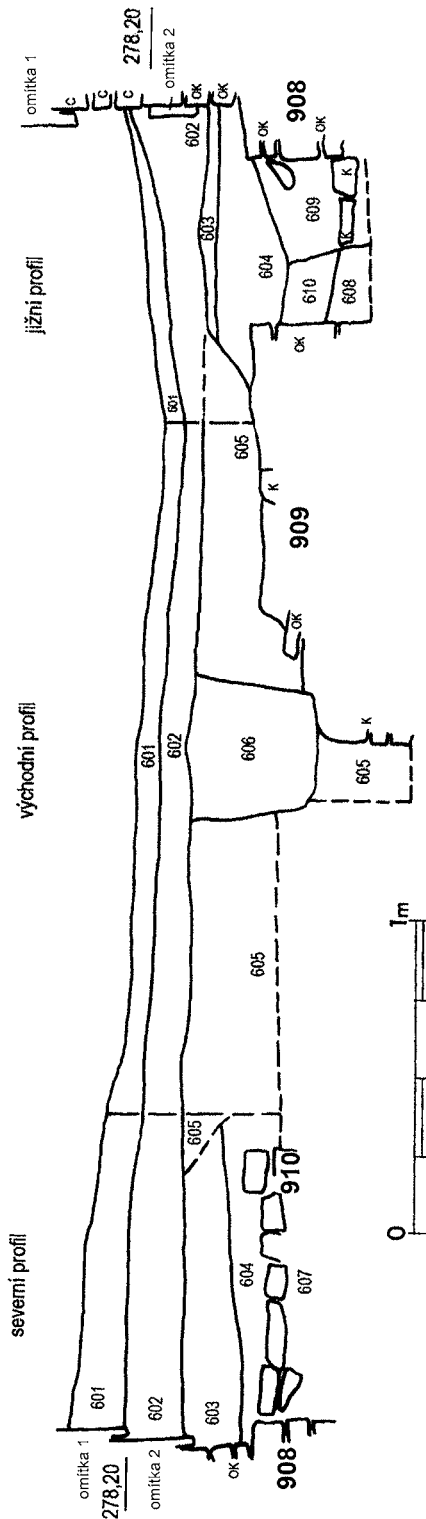
35) J. FROLÍK, *Zpráva*, s. 5–6.

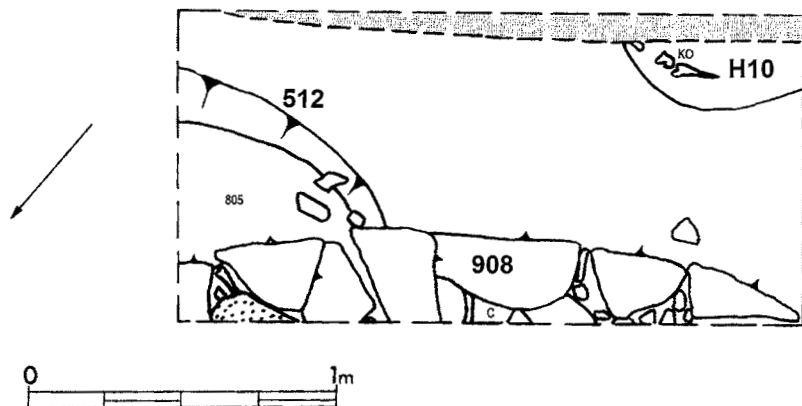
Obr. 15: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 6. Půdorys v úrovni koruny zdiva gotického presbytáře (909) s novověkou křivou jamkou (510).
Kresba M. Komárek, digitalizace J. Vepřeková.

Obr. 16: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 6. Půdorys v nejnižší dosažené úrovni se zdívem otického presbytáře (909) a mladším soklem (910) přizděným ke stojícímu kostelu (908). Kresba M. Komárek, digitalizace J. Vepřeková.

Obr. 17: Chrást-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 6. Řezy. OK – opuka. Popis jednotlivých kontextů v textu.
Kresba J. Frolík, digitalizace J. Vepřeková.

Obr. 18: Chrašt-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 8. Půdorys v nejniže dosažené úrovni (hřbitovní vrstva 804) s hrobem H10. Kresba M. Komárek, digitalizace J. Vepřeková.

Závěr

Záchranný archeologický výzkum u kostela sv. Martina v Chrašticích přinesl doklady o využívání plochy dnešního hřbitova k sídlištním účelům od 12. století, s neurčitými náznaky i osídlení staršího. Povaha toho osídlení zůstává zatím nejasná. Pravděpodobně ve stejné době byla na tomto sídlišti postavena církevní stavba neznámé podoby, kolem které se začalo pohřbívat (hroby H01 a H06, pravděpodobně též H02, H03 a H07). Iniciátora stavby neznáme. Sídlištní souvislosti ukazují buď na podlažický klášter (pokud již existoval), eventuálně na staršího vlastníka zdejších pozemků („urozený Vrbata“). Kostel sv. Martina byl totiž centrálním bodem malé sídlení komory, jak naznačují nevelká sídliště identifikovaná v nejbližším okolí.³⁶⁾ Z hlediska církevní organizace se stal filiálním ke klášteru v Podlažicích. Svůj význam si podržel i po založení ekonomického centra podlažické majetkové domény Chraští. Ve 14. století (před 1349?) byl přestavěn do podoby jednoduchého kostela s pravděpodobně obdélnou lodí a pravoúhlým presbytářem. Kolem kostela se nadále pohřbívalo (hrob H04 a silná hřbitovní vrstva). Význam kostela paradoxně ještě zesílil po husitských válkách, kdy klášter i s klášterním kostelem zanikl a jedinou církevní stavbou pro obyvatele Chraští zůstal kostel v Chrašticích. Změnu

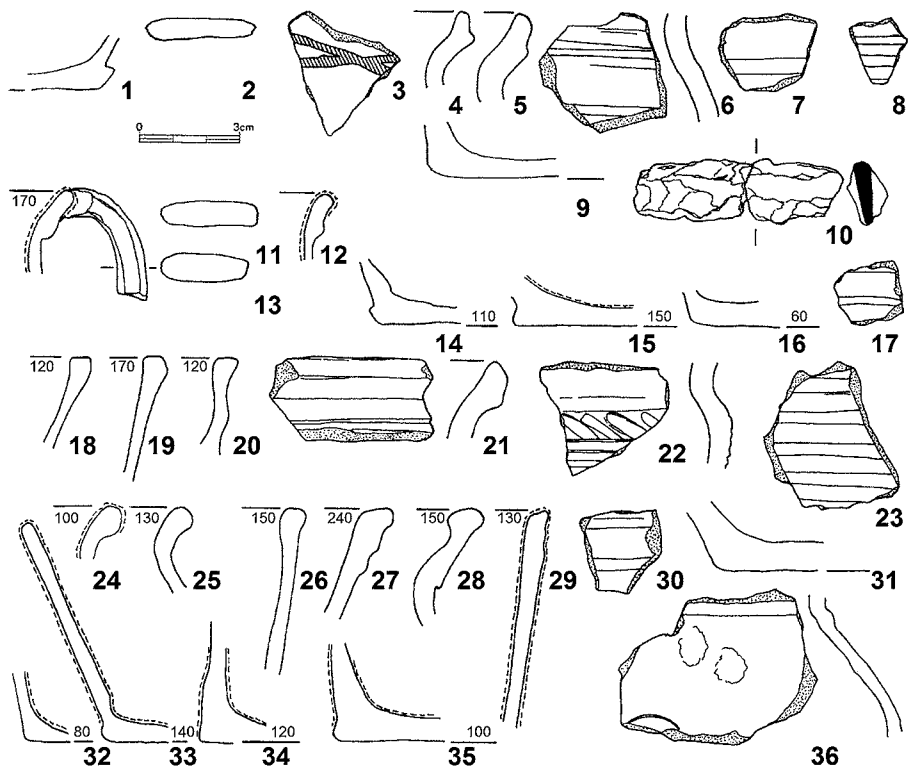
36) J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudimsko*, s. 21, 39.

přineslo zřejmě až pokročilé 16. století, kdy byl teprve postaven kostel přímo v Chrasti. Nic se nezměnilo na využívání hřbitova kolem kostela, protože situace nového kostela Nejsvětější Trojice na chrasteckém náměstí vznik hřbitova nedovolovala. Gotický kostel byl zcela zbořen před výstavbou barokní novostavby v roce 1721. Pohřbívání na hřbitově pokračovalo až do novověku (hroby H05, H08 až H11) a přímo u kostela bylo zřízeno několik zděných hrodek. Záchranný archeologický výzkum prodloužil historii využívání místa a kostela až do raného středověku a odhalil i další složitý vývoj. Jeho další poznání je závislé na eventuálním pokračování archeologického výzkumu.

Článek vznikl jako součást projektu 14-36938G „Středověká populace v centru a na venkově. Archeologie, bioarcheologie a genetika na pohřebištích Pražského hradu, středních a východních Čech“ podporovaného Grantovou agenturou ČR.

Tab. 1: Seznam zkoumaných hrobů

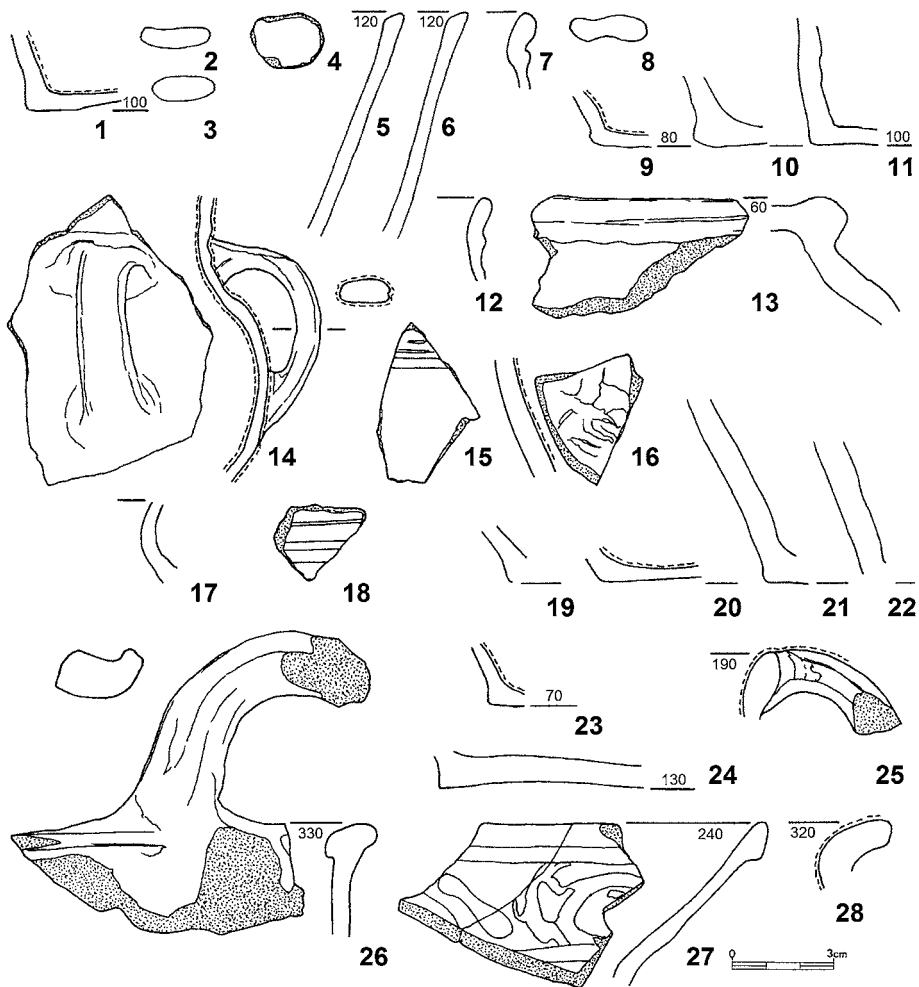
Číslo hrobu	Sonda	Výplň	Popis	Datování	Poznámka
H01	2	102	noha, ruka	před 1350	
H02	2	102	lebka, trup	před 1350?	zl. keramiky v zásypu
H03	2	102	kostra, dítě	před 1350?	zl. keramiky v zásypu
H04	3	102	horní část kostry	po 1350–1720	hřebík
H05	3	102	kostra, dítě	po 1721	hřebík
H06	2	102	ruka, žebra	před 1350	
H07	2	102	ruka, žebra	před 1350?	nůž
H08	1	102	prsty dolních končetin	po 1721	
H09	3	102	dolní polovina kostry	po 1721	křížek, korálky, v zásypu ploché okenní sklo
H10	8	804		po 1721	
H11	výkop pro hromosvod		lebka	po 1721	

Obr. 19: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Nálezy ze sond 1, 2, 4, 6 a 7. 1, 2, 11–15 – vrstva 1101; 3, 26 – vrstva 1100; 4–7, 9, 16 – vrstva 1102; 8, 17, 23 – hrob H02; 10 – hrob H07; 18 – vrstva 404; 19 – vrstva 403; 20 – vrstva 402; 21, 22, 30, 31 – vrstva 405; 24, 32 – vrstva 702; 25, 33 – vrstva 604; 27, 28 – vrstva 608; 29, 35 – vrstva 602; 34 – vrstva 601; 36 – vrstva 610.

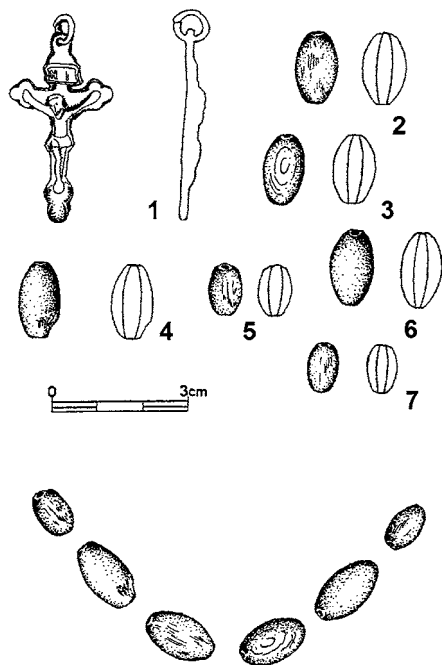
Šikmým šrafovaním vyznačen otisk železa (drátu?) na keramice,
glazura čárkami po obvodu řezu.

Kresba J. Frolík.

Obr. 20: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Nálezy ze sondy 8 a sběru.
 1–4 – vrstva 802; 5–11 – vrstva 803; 12–22 – vrstva 804; 23, 24, 26–28 – vrstva
 805; 25 – sběr. Glazura vyznačena čárkami po obvodu řezu.

Kresba J. Frolík.

Obr. 21: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 3, hrob H09.

1 – bronzový křížek; 2–7 – korálky z růžence.

Dole sestaveno původní pořadí (5–4–2–3–6–7).

Kresba V. Uramová.

Obr. 22: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Celkový pohled od jihu.
Foto J. Frolík.

Obr. 23: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 1. Sokl pro náhrobek (?) nazděný na klenbu barokní hrobky. Ve zdivu je použit gotický architektonický článek. Foto J. Musil.

Obr. 24: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sondy 4 až 7. Pohled na zachovaná torza zdiva gotického presbytáře (909). Trasírka je položena na zdivu mladšího soklu (910). Foto J. Frolík.

Obr. 25: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 6. Vnitřní líc zdiva gotického presbytáře (909). Do zdiva vložen pečlivě opracovaný kvádr. Foto J. Frolík.

Obr. 26: Chrast-Chrašice, kostel sv. Martina. Sonda 6. Zdivo gotického presbytáře (vlevo) a torzo původní podlahy z cihel (407). Foto J. Frolík.

RESCUE ARCHAEOLOGY SURVEY AT ST. MARTIN CHURCH IN CHRAST-CHRAŠICE (DISTRICT CHRUDIM)

Rescue archaeology survey at St. Martin Church in Chrast, part Chrašice, was carried out in 2006, being called up by the prepared reconstruction of the Church (figures 1; 2; 22). The current object was built in 1721 and replaced the older church. Archaeological survey documented utilization of the current graveyard for residential purpose since the 12th century (ceramic fragments as a secondary admixture in older layers) with unspecified signs of older settlement (figures 19/4–8, 13, 17, 21–23, 30–31). Character of this settlement is not yet clear. It is likely that an unknown religious structure existed there at the same time, around which people were buried (graves H01 and H06, probably also H02, H03 and H07 – Fig. 9; 10); neither we know the person who initiated the construction. Residential relations point out either a Benedictine monastery in the nearby village of Podlažice (should that existed), or an older owner of the lands (“the nobleman Vrbata”). St. Martin Church was a central point of a small residential chamber, a small housing estate identified in the vicinity; see Fig. 1. In terms of religious organization, the church became an affiliation to the Podlažice monastery. Its significance persisted even after the establishment of economic centre of the Chrast property domain. In the 14th century (before 1349?) it was rebuilt into a simple church with an oblong nave and perpendicular presbytery (Fig. 12; 24–26). Ceramic tiles flooring was laid in the presbytery. Burials continued around the church (grave H04 /Fig. 6/ and a thick burial layer). Significance of the church strengthened after the Hussite Wars, when the monastery and the church were destroyed and the only religious structure for the Chrast citizens remained the Chrašice church. The situation only changed in the 16th century when a church was build in Chrast. Nothing changed however, and the church vicinity kept to be used as a graveyard since the new Holly Trinity Church in the Chrast square did not allow for a cemetery establishment. The Gothic church was completely brought down prior to the construction of a Baroque structure in 1721. Burials in the cemetery continued until the New Ages (graves H05, H08 to H11 – Fig. 4; 7; 18; 23), and several brick tombs were excavated next to the church.